

Dr Krzysztof Kazimierz Przybycień

Autoreferat**1. WYKSZTAŁCENIE**

• uzyskany rodzaj dyplomu:	Inżynier
• instytucja organizująca kształcenie:	WYŻSZA OFICERSKA SZKOŁA LOTNICZA w Dęblinie
• tytuł rozprawy:	Historia działalności Cyklu Taktyki WOSL i główne elementy rozwoju metod nauczania taktyki lotnictwa.
• Data:	1981
Promotor:	Plk dypl. nawig. Tadeusz Bilski
• uzyskany rodzaj dyplomu:	Wyższy Kurs Doskonalenia Oficerów
• instytucja organizująca kształcenie:	Centrum Doskonalenia Lotniczego w Dęblinie
• uzyskane uprawnienia:	Zarządzanie lotnictwem na szczeblu taktycznym
• Data:	1988
• uzyskany rodzaj dyplomu:	Kurs Przygotowania Operacyjnego
• instytucja organizująca kształcenie:	AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ w Warszawie
• uzyskane uprawnienia:	Zarządzanie lotnictwem na szczeblu operacyjnym
• Data:	1992
• uzyskany rodzaj dyplomu:	Magister pedagogiki w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej
• instytucja organizująca kształcenie:	UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
• tytuł rozprawy:	Dynamika zmian świata wartości podchorążych pierwszego i czwartego roku Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej.
• Data:	1987
Promotor:	Prof. zw. dr hab. Jan Bogusz
• uzyskany rodzaj dyplomu:	Doktor nauk wojskowych w zakresie dydaktyki wojskowej
• instytucja organizująca kształcenie:	AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ w Warszawie
• tytuł rozprawy:	Kształcenie z taktyki lotnictwa podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej specjalności pilot samolotu.
• Data:	1994
Promotor:	Prof. dr hab. Wojciech Michałak

2. DOŚWIADCZENIE ZAWODOWE

• Okres (od – do):	1981-1987
• Nazwa i adres pracodawcy:	Wyższa Oficerska Szkoła Lotnicza w Dęblinie
• Rodzaj działalności:	Dowodzenie, edukacja lotnicza
• Zajmowane stanowisko:	Dowódca plutonu szkolnego podchorążych
• Okres (od – do):	1987-2001
• Nazwa i adres pracodawcy:	Wyższa Oficerska Szkoła Lotnicza; Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych

• Rodzaj działalności:	Pracownik naukowo-dydaktyczny
• Zajmowane stanowiska:	Instruktor, wykładowca, starszy wykładowca, adiunkt
• Opis wykonywanych zadań i czynności:	PRACA NAUKOWA, KSZTAŁCENIE I WYCHOWANIE; KIEROWANIE ZESPOŁEM TAKTYKI LOTNICTWA ROZPOZNANIA POWIETRZNEGO I ARMII OBCYCH
• Okres (od – do):	2004
• Nazwa i adres pracodawcy:	Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
• Rodzaj działalności:	Pracownik naukowo-dydaktyczny
• Zajmowane stanowisko:	Adiunkt w Katedrze Pedagogiki Ogólnej
• Opis wykonywanych zadań i czynności:	PRACA NAUKOWA ORAZ WYKŁADY I ĆWICZENIA: PODSTAWY PEDAGOGIKI OGÓLNEJ, TEORETYCZNE PODSTAWY WYCHOWANIA, TEORETYCZNE PODSTAWY KSZTAŁCENIA, ANDRAGOGIKA, GERONTOLOGIA SPOŁECZNA, PEDAGOGIKA RESOCJALIZACYJNA, PEDAGOGIKA CZASU WOLNEGO, SEMINARIUM LICENCJACKIE Z PEDAGOGIKI RESOCJALIZACYJNEJ, OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZEJ, WCZESNOSZKOLNEJ
• Okres (od – do):	2006-2008
• Nazwa i adres pracodawcy:	Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
• Rodzaj działalności:	KIEROWNIK PODYPLOMOWYCH STUDIÓW PRZYGOTOWANIA PEDAGOGICZNEGO
• Opis wykonywanych zadań i czynności:	KIEROWANIE TOKIEM STUDIÓW
• Okres (od – do):	2008-2011
• Nazwa i adres pracodawcy:	GDANSKA WYŻSZA SZKOŁA HUMANISTYCZNA
• Rodzaj działalności:	Pracownik naukowo-dydaktyczny
• Opis wykonywanych zadań i czynności:	PRACA NAUKOWA ORAZ WYKŁADY Z PRZEDMIOTÓW: PODSTAWY PRAWA RODZINNEGO, PODSTAWY PRAWNE I ORGANIZACYJNE OŚWIATY, PODSTAWY PRAWNE OPIEKI, SEMINARIUM MAGISTERSKIE
• Okres (od – do):	2009-2010
• Nazwa i adres pracodawcy:	POLITECHNIKA KOSZALIŃSKA
• Rodzaj działalności:	Pracownik naukowo-dydaktyczny
• Opis wykonywanych zadań i czynności:	PRACA NAUKOWA ORAZ WYKŁADY Z PRZEDMIOTÓW: EDUKACJA MIĘDZYKULTUROWA, HISTORIA WYCHOWANIA, DYDAKTYKA, POJĘCIA I SYSTEMY PEDAGOGICZNE, PRAWO RODZINNE, PATOLOGIE SPOŁECZNE
• Okres (od – do):	2011-2011
• Nazwa i adres pracodawcy:	KUJAWSKO-POMORSKA SZKOŁA WYŻSZA W BYDGOSZCZY
• Rodzaj działalności:	Pracownik naukowo-dydaktyczny
• Opis wykonywanych zadań i czynności:	PRACA NAUKOWA ORAZ WYKŁADY Z PRZEDMIOTÓW: RESOCJALIZACJA, PATOLOGIE SPOŁECZNE
• Okres (od – do):	2011-2012
• Nazwa i adres pracodawcy:	GNIEŹNIENSKA SZKOŁA WYŻSZA „MILENIUM”
• Rodzaj działalności:	Pracownik naukowo-dydaktyczny
• Opis wykonywanych zadań i czynności:	WYKŁADY Z PRZEDMIOTU: POJĘCIA I SYSTEMY PEDAGOGICZNE

3. OBSZARY ZAINTERESOWAŃ BADAWCZYCH

Na mój dorobek naukowy składają się:

- 4 monografie własne,
- 9 monografii pod redakcją,
- 82 prace pomniejszych publikowane w recenzowanych czasopismach i opracowaniach zbiorowych.

Chronologicznie ujęty wykaz wszystkich publikacji znajduje się w załączeniu. Wskazane opracowania monograficzne wydane zostały za granicą, bądź w Wydawnictwie Fundacji Uniwersyteckiej w Stalowej Woli. Ponieważ posiadam dzięki temu prawa autorskie, w wersji elektronicznej dostępne są wszystkim zainteresowanym na stronie internetowej <http://krzysztofprzybicien.pl/>

Większość zawartych w nich tez ogłaszana była również w trakcie licznych konferencji ogólnopolskich i międzynarodowych (Zob. Wykaz opublikowanych prac naukowych oraz informacja o osiągnięciach dydaktycznych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki). Przyjmuję bowiem zawsze następującą procedurę: badania wstępne – komunikat konferencyjny – badania główne – referat konferencyjny/dyskusja w gronie wybitnych naukowców – opracowanie cząstkowe lub końcowe.

Publikacje te, o charakterze interdyscyplinarnym, skupiają się w trzech obszarach badawczych, których centra stanowią: pedagogika pracy, pedagogika społecznej i pedagogika ogólna. Wyraźne ich rozgraniczenie nie jest łatwe, bowiem wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Wskażę zatem główne obszary ekspiacji i wiodące wątki tematyczne oraz przypiszę im najistotniejsze publikacje.

Obszar I. Pedagogika pracy:

Autorstwo 2 monografii i ponad 10 mniejszych opracowań

Monografie (książki autorskie):

1. *Konstruowanie koncepcji kształcenia kierunkowego. Aspekt poznawczy*, Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPIL, Stalowa Wola 2007, s. 155;
2. *Praca w epoce informacji. Cz.1. Personalistyczne (i nie tylko) spojrzenie na przemiany pracy*. Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPIL,, Stalowa Wola 2013, s. 295

oraz szereg pomniejszych prac opublikowanych w recenzowanych czasopismach i opracowaniach zbiorowych, wśród których na szczególną uwagę zasługują m. in.:

1. *Taktyka lotnictwa w „Szkołe Orłąt” w latach 1945-1996* [w:] Biuletyn Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych nr3, Dęblin 1997, s. 183-198
2. *Praca w hessenowskiej koncepcji kształcenia jako przykład kompleksowo ujętej odpowiedzi pedagogiki na wyzwania teraźniejszości* [w:] W. Furmanek (red.) Praca człowieka jako kategoria współczesnej pedagogiki, Uniwersytet Rzeszowski - Instytut Badań Edukacyjnych, Rzeszów 2007, s. 115-125
3. *Edukacja permanentna a wielka migracja zarobkowa –* [w:] S. Kwiatkowski (red.), Edukacja ustawiczna. Wymiar teoretyczny i praktyczny. Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy w Radomiu, Warszawa-Radom 2008, s. 101-106
4. *Quo vadis homo informaticus.* [w:] J. Daszykowska, M. Rewera (red.) Przemiany wartości i stylów życia w ponowoczesności. Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2010, s. 187-197

Obszar II. Pedagogika społeczna:

Współautorstwo 1 monografii, redakcja i współredakcja 3 monografii zbiorowych, autorstwo lub współautorstwo 30 mniejszych opracowań

A. Uwarunkowania teoretyczne:

Współautorska monografia:

K. K. Przybycień, E. Gaweł-Luty, *Wybrane obszary pracy socjalnej z perspektywy pedagoga*, Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPII, Stalowa Woła 2011, s. 400

oraz szereg prac opublikowanych w recenzowanych czasopismach i opracowaniach zbiorowych, których obszernie fragmenty zostały przywołane w kilku podrozdziałach wskazanej monografii:

B. Skutki migracji zarobkowej

Książki pod moją redakcją:

1. *Społeczno-pedagogiczne skutki wielkiej emigracji zarobkowej. Zarys problematyki.* Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Woła 2007, ISBN 978-83-86916-42-7, s. 265;
2. *Vybrané problémy súčasnej edukácie.* Verbus – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, Pedagogická fakulta, Ružomberok 2010, s. 222;

wraz z rozdziałami mojego autorstwa, a ponadto szereg pomniejszych prac opublikowanych w recenzowanych czasopismach i opracowaniach zbiorowych, wśród których na szczególną uwagę zasługują m. in.:

1. *Kompensacyjne zadania szkoły jako pedagogiczny skutek „wielkiej emigracji”* [w:] W. J. Maliszewski (red.), Komunikacja społeczna a wartości w edukacji. Nowe znaczenie i sytuacje. Humanistyczne (i inne) konteksty komunikowania „się” i „Ja” w obszarze wartości wewnątrz edukacji, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 151-163;

2. *Emigracja zarobkowa rodziców a samotność dziecka*, [w:] Н. Г. Ничкало (ред.), Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції. Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України, Хмельницький національний університет, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих, Інститут професійно-технічної освіти, Хмельницький 2009, ISBN 978-617-513-013-1, s. 109-118;
3. *Nieśmiałość dziecka a migracja zarobkowa rodziców*, [w:] K. Duraj-Nowakowa (red.) Kierunki zmian w pedagogice opiekuńczej i pracy socjalnej. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010, s. 149-160;
4. *Funkcja wychowawcza pedagoga – fikcja czy rzeczywistość wobec emigracji zarobkowej rodziców współczesnej młodzieży*, [w:] A. Karpińska (red.), Edukacja w okresie przemian. Trans Humana, Białystok 2010, s. 416-428;

C. Wychowanie w rodzinie współczesnej

Książka pod redakcją:

K. K. Przybycień, E. Gawel-Luty, T. Jablonsky (red.), *Wybrane aspekty wychowania w rodzinie*. Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPII, Stalowa Wola 2010, s. 209

oraz zamieszczone w niej prace mojego autorstwa:

1. *Rodzina, jej funkcje i zadania*, [w:] K. K. Przybycień, Elżbieta Gawel-Luty, Tomasz Jabłoński (red.), *Wybrane aspekty wychowania w rodzinie*. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-77-X, s. 11-34;
2. *Wychowanie w rodzinie*, [w:] K. K. Przybycień, Elżbieta Gawel-Luty, Tomasz Jabłoński (red.), *Wybrane aspekty wychowania w rodzinie*. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-77-X, s. 35-58;
3. *Postawy rodzicielskie a trudności wychowawcze*, [w:] K. K. Przybycień, Elżbieta Gawel-Luty, Tomasz Jabłoński (red.), *Wybrane aspekty wychowania w rodzinie*. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-77-X, s. 151-174;

Obszar III. Pedagogika ogólna:

1 monografia, redakcja 6 opracowań zbiorowych, autorstwo lub współautorstwo 40 mniejszych opracowań

A. Podstawy teoretyczne:

Monografie:

1. *The forgotten educator. Searching for the use of Sergius Hessen pedagogy as a solution to today's educational dilemmas*. National M. Dragomanov Pedagogical University Press, Kyiv 2012, ISBN 978-966-660-776-1, s. 189

2. *Zapomniany pedagog. Zapomniana pedagogika. Poszukiwanie możliwości wykorzystania pedagogiki Sergiusza Hessena do interpretowania współczesnych dylematów edukacyjnych.* Wydanie polskie zmienione i rozszerzone. Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, - w przygotowaniu wydawniczym (po pozytywnych recenzjach)

oraz szereg prac opublikowanych w recenzowanych czasopismach i opracowaniach zbiorowych, których mniej lub bardziej obszerne fragmenty zostały przywołane w kilku podrozdziałach wskazanej monografii.

B. Aksjologiczny wymiar wychowania:

Książki pod moją redakcją:

1. *Miłość – kategoria nie tylko pedagogiczna.* Wydawnictwo Fundacji Campus, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2008, ISBN 978-83-61307-00-6, s. 240;
2. *Miłość w życiu człowieka. Przyczynek do rozważań o budowie „Cywilizacji miłości”.* Wydawnictwo Fundacji Campus, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2008, ISBN 978-83-61307-00-6, s. 237

Wykładnia aksjologiczna stanowi także istotny element wielu innych prac.

C. Pedagogiczne implikacje upowszechnienia technologii informacyjnej

Prace opublikowane w recenzowanych opracowaniach zbiorowych:

1. *Pedagogiczne implikacje zastosowania komputerów w edukacji,* [w:] I.A. Зязюн (ред.), Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць, Випуск дев'ятий, Міністерство Освіти і Науки України; Академія Педагогічних Наук України; Інститут Педагогіки і Психології Професійної Освіти; Інститут Професійно-Технічної Освіти; Вінницький Державний Педагогічний Університет імені Михайла Коцюбинського, Збірник наукових праць, Випуск 9, Київ-Вінниця 2006, ISBN 966-527-147-4, s. 446-449;
2. *Wyzwania ery informacji. Namysł pedagoga,* [w:] Н. Г. Ничкало, М. М. Козяр (ред.), Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць, Випуск 2, Частина 2, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Львів 2009, ISBN 966-665-544-1, s. 75-80;
3. *Nauczyciel XXI stulecia .* [w:] Z. Ratajek (red.), Szkoła w perspektywie XXI wieku. Terazniejszość – Przyszłość. Część 1. Problemy podstawowe, Wydawnictwo UJK, Kielce 2009, , s. 219-226;
4. *Tożsamość społeczno-kulturowa w dobie cywilizacji informacyjnej,* [w:] L. Dyczewski, J. Szulich-Kałuża, R. Szwed (red.) Stałość i zmienność tożsamości, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 291-304;
5. *Wykluczenie społeczne jako uboczny skutek rewolucji informacyjnej* [w:] T. Zacharuk (red.) Przeciw wykluczeniu społecznemu, cz. 1. Akademia Podlaska, Siedlce 2010, s. 75-81.

D. Poszukiwanie przesłanek autokreacji

Książki pod moją redakcją:

1. *Autokreacja. Aspekty wybrane*. Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JP II, Stalowa Wola 2010, s. 240;
2. *Edukowanie do autokreacji*, Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JP II, Stalowa Wola 2010, s. 222;
3. *Narracje wielkie i mniejsze jako modele autokreacji*. Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JP II, Stalowa Wola 2010, s. 232;
4. *Pedeutologiczne aspekty autokreacji*. Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JP II, Stalowa Wola 2013, s. 202.

oraz opublikowane w nich prace:

1. *Pojmowanie autokreacji*, [w:] K. K. Przybycień (red.), *Autokreacja. Aspekty wybrane*. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-82-6, s. 9-32;
2. *Autokreacja jako wyraz wolności*, [w:] K. K. Przybycień (red.), *Autokreacja. Aspekty wybrane*. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-82-6, s. 193-214;
3. *Pedagogia Jana Pawła II wezwaniem do autokreacji*, [w:] K. K. Przybycień (red.), *Autokreacja. Aspekty wybrane*. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-82-6, s. 215-239;
4. *Środowisko społeczne terenem edukacji do autokreacji*, [w:] K. K. Przybycień (red.), *Edukowanie do autokreacji*, Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-87-7, s. 25-47;
5. *Hessenowska koncepcja edukacji do autokreacji*, [w:] K. K. Przybycień (red.), *Edukowanie do autokreacji*, Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-87-7, s. 59-83;
6. *Aktywność twórcza*, [w:] K. K. Przybycień (red.), *Edukowanie do autokreacji*, Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-87-7, s. 97-118;
7. *Aleksander Kamiński – mistrz i propagator samowychowania*, [w:] K. K. Przybycień (red.), *Narracje wielkie i mniejsze jako modele autokreacji*. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-92-3, s. 19-41;
8. *Od Adama Chmielowskiego do Brata Alberta*, [w:] K. K. Przybycień (red.), *Narracje wielkie i mniejsze jako modele autokreacji*. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-92-3, s. 77-97;
9. *Markiewiczowska powściągliwość i praca jako droga do autokreacji*, [w:] K. K. Przybycień (red.), *Narracje wielkie i mniejsze jako modele autokreacji*. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2010, ISBN 978-83-86916-92-3, s. 117-139;

10. *Współczesny nauczyciel*, [w:] K. K. Przybycień (red.), Pedeutologiczne aspekty autokreacji. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2013, ISBN 978-83-86916-23-0, s. 11-34;
11. *W poszukiwaniu nowej scheduły dla pedagoga jutra*, [w:] K. K. Przybycień (red.), Pedeutologiczne aspekty autokreacji. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2013, ISBN 978-83-86916-23-0, s. 177-202;

4. OSIĄGNIĘCIE NAUKOWE WYNIKAJĄCE Z WYMOGÓW USTAWOWYCH

A. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

Jako osiągnięcie naukowe spełniające wymogi ustawowe wskazuję monografię:

Praca w epoce informacji. Cz.1. Personalistyczne (i nie tylko) spojrzenie na przemiany pracy. Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, WZNoS, Stalowa Wola 2013, ISBN 978-83-86916-18-4, s. 295

B. Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Jesteśmy świadkami wielopłaszczyznowych, wielokontekstowych przemian, w których centrum znajduje się technologia informacyjna. Wpływ jaki już wywiera na nasze życie, dostarcza tyłuż nadziei co i obaw. Jej rola ekonomiczna objawia się bezpośrednio w zatrudnieniu, jej potencjał techniczny otwiera nowe perspektywy dla edukacji, jej powszechność przynosi głębokie zmiany społeczne.

Żyjemy w społeczeństwie, które funkcjonuje dzięki komunikacji toczącej się na wszystkich płaszczyznach i we wszystkich jego kręgach. Jeśli mówimy o globalizacji, mamy na myśli proces będący właśnie efektem działania sieci komunikacyjnych o zasięgu ogólnosiwiatowym. W życiu publicznym komunikacja w formie wymiany informacji, dyskusji i argumentacji jest podstawą wszystkich społecznych, ekonomicznych i politycznych procesów decyzyjnych. Społeczeństwo komunikacyjne nie jest jednak wolne od sprzeczności. Wskażmy tu na dwa istotne elementy. Pierwszym jest bez wątpienia wpływ masmediów na nasze życie, a drugim swobodny dostęp do informacji – wymagający jednak wysiłku woli i intelektu.

Media masowe jawią się dziś jako sieć, w której poszczególne media są powiązane z innymi układami natury politycznej, finansowej, ideologicznej, militarnej itp. Wielkie koncerny medialne modulując informację w skali światowej, wpływają na gusty, postawy i opinie miliardów ludzi. Wiedza o życiu i sposób myślenia o nim są w znacznym stopniu przez nie określane, a doświadczenie stało się dziś w dużej mierze doświadczeniem zdobytym za ich pośrednictwem. Wpływają nie tylko na to, jak ludzie myślą, ale także o czym myślą. Dla wielu rzeczywistością jest to, co środki przekazu uznają za rzeczywiste - wszystko, czemu nie poświęcają uwagi, wydaje się pozbawione znaczenia.

Globalizacja pociąga za sobą rosnącą wielokulturowość. Ze zjawiskiem tym spotykamy się już w społecznościach pogranicza oraz społecznościach wielkich metropolii. Technologia informacyjna zdaje się je wzmacniać i przyspieszać.

Zjawisku wielokulturowości towarzyszy tożsamość hybrydalna, stworzona z fragmentów historii, społecznego i osobistego doświadczenia. U ludzi z tożsamością hybrydalną zanika poczucie wspólnego „my” w odniesieniu do miejsc pochodzenia.

Wielu badaczy uważa, że mimo swej fragmentaryczności, tożsamości hybrydalne stanowią platformę nadającą życiu względną spójność. Są jednak i tacy, którzy twierdzą, że ludzie wyposażeni w tożsamość hybrydalną nie wiedząc kim są, uciekają w relatywizm - redukując w ten sposób napięcie wewnętrzne. Nie podzielając tych obaw podkreślę jednak, że dla spójności samowiedzy, jednostka, żyjąc w społeczeństwie wielokulturowym, zmuszona jest do gwałtownego poszukiwania norm i wartości uniwersalnych, co w warunkach współwystępowania kultur znacznie się od siebie różniących, nie jest procesem ani łatwym, ani krótkim. Czynnikiem sprawczym stabilizacji jest równoległe przebiegający proces strukturyzacji wielokulturowej zbiorowości, w której dana jednostka żyje.

Nie wszyscy z nas godzą się z tym, by poprzez media być „tresowanym” w kierunku uniwersalistycznej syntezy. Technologia informacyjna, umożliwiając swobodny dostęp do wszelkich informacji, daje jednocześnie niespotykane dotąd, poczucie anonimowości, wolności, bezkompromisowości i kreatywności w tworzeniu wzorów kulturowych. Rozwijająca się kultura umiejscawiana jest w sferze wirtualnej, niekoniecznie posiadając materialne desygnaty. Ludzie, zauważa Z. Bauman, wprawdzie nadal mają swoje terytoria, ale informacja kształtująca ich zachowania ma charakter

ponadterytorialny, ponadnarodowy, ponadkontynentalny¹. Mamy tu więc na myśli przestrzeń wirtualną, do której dotychczasowe paradygmaty interpretacyjne wydają się nie pasować. Stanęliśmy w obliczu zwrotu ku, jak mówi A. Giddens, nowemu indywidualizmowi, a więc postawie czynnego kształtowania samego siebie². Waga tradycji i zastanych wartości maleje, w miarę jak nasilają się interakcje pomiędzy coraz bardziej „mobilnymi” jednostkami oraz między społecznościami lokalnymi a nowym porządkiem globalnym. „Kody społeczne”, które niegdyś decydowały o kierunku podejmowanych przez człowieka działań i decyzji, tracą na znaczeniu. Dziś przed człowiekiem stoi otworem nieskończona wielość dróg kształtowania własnej przyszłości. W tych realiach coraz wyraźniej rysuje się drugi proces jakim jest indywidualizacja zjawisk kulturowych, które przechodzą w sferę intymnych, osobistych przeżyć i wyborów. Kultura, w znacznej mierze pozbawiona materialnych desygnatów, staje się atrybutem jednostek.

Trudno wyrokować jakie skutki przyniesie przyszłość zdominowana technologią informacyjną. Tak gwałtownym przemianom cywilizacyjnym zawsze towarzyszą również gwałtowne zjawiska w obszarze kulturowym. Ważne by kultura tworzących się wspólnot oparta była na normach i wartościach uwzględniających niezbywalne przymioty osoby ludzkiej. Czy tak się stanie? Być może człowiek, zmęczony ciągłym zmaganiem się z wirtualnym wymiarem „meta”, zatrzyma się i postanowi określić siebie na nowo. Technologia informacyjna jest już nieodłącznym elementem naszego bytu, ale to przecież od nas zależy, czy stanie się narzędziem wspomagającym nasze życie, czy też jego celem.

Kształtowanie się cywilizacji informacyjnej to okres rozwoju społeczeństwa informacyjnego, w którym podstawowym czynnikiem rozwojowym jest wiedza. Współczesne społeczeństwa koncentrują zatem swoje strategie rozwojowe na gospodarce wiedzy. Informacja jest surowcem, technologia informacyjna narzędziem, a wiedza (produktem finalnym) efektem pracy człowieka.

Praca ma jednocześnie wymiar cywilizacyjny i kulturowy, jednostkowy i społeczny, jest zatem przedmiotem owych przemian.

Przemiany pracy determinują edukację. Ta świadomość jest konieczna każdej jednostce, a jednocześnie tym wszystkim, którzy zajmują się teorią i praktyką edukacji³.

---

¹ Z. Bauman, T. May, Socjologia. Zysk i S-ka Wydawnictwo, Wyd. I, Poznań 2004, s. 160

² A. Giddens, Socjologia, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 84

³ Por. S. Kaczor, Edukacja dorosłych a ich praca zawodowa i bezrobocie [w:] T. Wujek (red.), Wprowadzenie do andragogiki, Wyd. ITE, Warszawa 1996, s.127

W kompleksowy sposób po raz pierwszy propozycję dostosowania systemu edukacyjnego m. in. do potrzeb dynamicznie zmieniającej się pracy dostrzegł J. Dewey (1859 - 1952). Swój system pedagogiczny oparł na instrumentalizmie, odmianie pragmatyzmu, który szczególną rangę przypisuje doświadczeniu. Uważał, że źródłem zdobywania i weryfikowania wiedzy jest doświadczenie. Głównym celem jego szkoły było pobudzanie wrodzonych zdolności dzieci, rozwijanie zainteresowań, wzbogacanie doświadczeń, samodzielna praca - wiedzę zdobywało się niejako przy okazji.

Przenosząc problem na grunt polski nie sposób pominąć S. Hessena (1887-1950). On także dostrzega zmiany zachodzące w interpretacji pojęcia *praca* oraz proces racjonalizacji przemysłu, prowadzący do coraz większej jej automatyzacji. Uczony zauważa także zjawisko płynności siły roboczej. Wychowanie zawodowe ztraca przez to swój statyczny i swoisty charakter, a staje się coraz bardziej dynamiczne i abstrakcyjne. Jeżeli przyjąć, zdaniem uczonego, że punktem wyjścia pracy wychowawczej może i powinien być „zawód”, to w każdym razie zawód ten należy ujmować szerzej, nie jako określoną specjalność, będącą stałym źródłem zarobku, lecz jako konkretną sytuację życiową, przy tym sytuację bezustannie zmienną, w której osobowość powinna znaleźć równowagę swej duchowej egzystencji.

Krańcowa automatyzacja procesu pracy, wymagając od robotnika przede wszystkim wysiłku intelektualnego, zakłada konieczność pewnej psychicznej przeciwwagi względem jednostajnego automatyzmu jego pracy. Cel wychowania, postuluje Hessen, polega na tym, aby tak rozszerzyć pojęcie pracy, jako podstawy wychowania, by praca mogła pomieścić również własną dialektyczną przeciwwagę.

Swoje poglądy ogłosił Hessen w latach trzydziestych ubiegłego wieku. W jakże odmiennych warunkach społeczno-ekonomicznych, przy jakże uboższym stanie wiedzy. Mimo znacznego upływu czasu w wielu obszarach trudno odmówić im aktualności, a ich autorowi pedagogicznej przenikliwości i intuicji. Warto wszakże pamiętać, że depersonalizacja pracy, nawet w tym nieprecyzyjnym, hessenowskim rozumieniu, doprowadziła do światowego kryzysu gospodarczego, wyniosła do władzy brunatne i czerwone totalitaryzmy - w konsekwencji pochłonęła setki milionów ludzkich istnień.

Zarówno Dewey jak i Hessen starali się sprostać wyzwaniom znanej im z autopsji cywilizacji przemysłowej. Automatyzacja i robotyzacja pracy, która tak fascynowała i zarazem trapiła współczesnych, była dopiero w powijakach. Pojawienie się w drugiej

połowie XX wieku komputera i zastosowanie go w masowej skali znacznie przyspieszyło przemiany pracy.

(...) praca jest dobrem człowieka. (...) I to nie dobrem tylko „użytecznym” czy „użytkowym”, ale dobrem „godziwym”, czyli odpowiadającym godności człowieka, wyrażającym tę godność i pomnażającym ją. Chcąc bliżej określić znaczenie etyczne pracy, trzeba mieć przed oczyma tę przede wszystkim prawdę. (...) Bez tego nie można zrozumieć znaczenia cnoty pracowitości, nie można w szczególności zrozumieć, dlaczego pracowitość miałaby być cnotą — cnotą bowiem (...) nazywamy to, przez co człowiek staje się dobry jako człowiek. Fakt ten nie zmienia w niczym słusznej obawy o to, ażeby w pracy, poprzez którą materia doznaje uszlachetnienia, człowiek sam nie doznawał pomniejszenia swej godności. Wiadomo przecież, że pracy można (...) używać przeciwko człowiekowi, że można go karać obozowym systemem pracy, że można z pracy czynić środek ucisku człowieka, że można wreszcie (...) wyzyskiwać pracę ludzką, czyli człowieka pracy. To wszystko przemawia na rzecz moralnej powinności łączenia pracowitości jako cnoty ze społecznym ładem pracy, który pozwoli człowiekowi w pracy bardziej „stawać się człowiekiem”, a nie degradować się przez pracę, tracąc (...) właściwą sobie godność i podmiotowość⁴.

Zamysłem moim jest odszukanie tych determinantów wychowania, które mogą wynikać z rysujących się przemian pracy. Uwzględniając zacytowaną wyżej perspektywę, ujętą w encyklice Jana Pawła II „*Laborem exercens*”, w przedłożonej do oceny części pierwszej staram się wyjaśnić czym jest praca, o jaką jej przemianę chodzi, by wreszcie rozpatrzeć jej istotniejsze czynniki i ich skutki. W części drugiej spojrzę na przemiany pracy z perspektywy psychologicznej, a w trzeciej pedagogicznej.

Monografia jest autorskim spojrzeniem na relacyjność i zależność występującą między personalizmem i pracą ludzką, spojrzeniem w kontekście zachodzących przemian. Ową relacyjność zdają się opisywać odpowiedzi na następujące pytania:

- Czym jest personalizm pracy ludzkiej?
- Czym jest i jak należy pojmować etycznie – moralny wymiar pracy ludzkiej?
- Jakie obszary decydują współcześnie o przemianie pracy?
- Czym jest wiedza, która konstrytuje pracę?

---

⁴ Jan Paweł II, Encyklika „*Laborem exercens*”, 9

- Czym jest efektywność pracy ludzkiej i jak należy ją kształtować?
- Czym jest i jaka jest wartość jakości pracy?

Odpowiedzi na powyższe pytania należy szukać w sześciu rozdziałach publikacji.

1. Personalistyczne pojmowanie pracy ludzkiej

Praca jest dziełem człowieka i służy człowiekowi. Człowiekowi – osobie, który jest istotą rozumną, wolną, posiadającą sumienie i zdolną do rozpoznawania dobra i zła. Przymioty te wskazują na wrodzoną godność osoby ludzkiej, będącą podstawą wszystkich praw człowieka - wolnościowych, gospodarczych, społecznych, kulturalnych i solidarnościowych. Godność osoby ludzkiej jest wartością najwyższą. Należy o tym pamiętać w odniesieniu do pracodawcy i pracobiorcy oraz ich wzajemnych relacji. Dotyczy to również wykonawcy pracy i konsumenta jej owoców.

Człowiek, wolność i sumienie to kategorie wzajemnie się warunkujące. Trudno bowiem mówić o istocie ludzkiej, w jej podmiotowym, humanistycznym aspekcie bez zapewnienia jej prawa do wolności. Z kolei owa wolność nie stanowi wartości bezwzględnej, wszechobecnej, bowiem zawsze podlega naznaczeniu poprzez sumienie, stanowiące o tym co postrzegane jest przez jednostkę jako dobre lub złe, jako wartościowe lub bezwartościowe, w końcu jak konieczne czy możliwe.

Sumienie to czynnik, przez który człowiek jest zdolny przeżywać wartości moralne. Człowiek spełnia się tylko przez czyn zgodny z sumieniem ukształtowanym wedle obiektywnych wartości prawdy i dobra. Dynamiczna struktura osobowa jest bowiem ośrodkiem doskonalenia pod warunkiem prawidłowo ukształtowanego sumienia, które pozwala wolnej woli na właściwe rozstrzygnięcia. Wolność jest niezbywalnym atrybutem woli ale sama z siebie nie gwarantuje właściwych wyborów. Wolność daje człowiekowi prawo do pracy, sumienie zaś - obowiązek dobrej pracy

Przekonującą wykładnię istoty pracy ludzkiej ustalił Jan Paweł II w Encyklice *Laborem exercens* w 1981 r. Tezy podstawowe Jana Pawła II brzmią następująco⁵:

- Praca stanowi podstawowy wymiar bytowania człowieka na ziemi.

⁵ Za Z. Wiatrowski, Praca jako wartość uniwersalna i jako problem XXI wieku. [w:] W. Furmanek (red) Praca człowieka jako kategoria współczesnej pedagogiki, Uniwersytet Rzeszowski –IBE, Rzeszów – Warszawa 2007.s. 54

- Praca rozumiana jako działalność „przechodnia”, to znaczy taka, która biorąc początek w ludzkim podmiocie, skierowana jest ku zewnętrznemu przedmiotowi, zakłada swoiste panowanie nad „ziemią”.
- Praca jest dobrem człowieka - dobrem jego człowieczeństwa – przez pracę bowiem człowiek nie tylko przekształca przyrodę, dostosowuje ją do swoich potrzeb, ale także urzeczywistnia siebie jako człowieka, a także poniekąd bardziej „staje się człowiekiem”.

2. Etyczno - moralny wymiar pracy człowieka

Szczególne znaczenie mają w tym obszarze odniesienia aksjologiczne - począwszy od rozumienia wartości, poprzez typologię wartości do jej różnych wymiarów, w tym gospodarczych. Współcześnie wskazuje się bowiem na kryzys pracy. Miarą tego kryzysu nie jest jednak nadmiar produkowanych dóbr konsumpcyjnych, lecz oderwanie pracy od jej kluczowej wartości - od osoby. Innymi słowy miarą destrukcji pracy jest jej depersonalizacja. Biorąc pod uwagę czynniki pracy - intencję dialogiczną, jej podmiot i cel - należy w opisie istoty pracy przeciwstawić się dążeniom do dzielenia, wzorem starożytnych, aktywnego życia człowieka na trzy niesprowadzalne do siebie dziedziny tj. na pracę, wytwarzanie i działalność polityczną. Dokonując takiego podziału dokonujemy nie tylko głębokich cięć w osobie ludzkiej, ale zatracamy również widzenie wartości, dzięki którym praca może podlegać dziejowym przemianom. Siły i racje rozwojowe pracy nie tkwią w instynkcie samozachowawczym człowieka, lecz w jego postawie wobec drugich.

Intencją pracy rozumianej jako działanie jest realizowanie dobra. Praca właściwie pojmowana i wykonywana służy kształtowaniu systemu wartości człowieka, w którym dobro stanowi wartość najwyższą. Sama będąc wartością staje się samorealizacją człowieka jako osoby. Człowiek kształtując i wzmacniając w sobie cnotę rozumianą jako dyspozycję do stawania się dobrym podejmuje działania uzewnętrzniające dobro w postaci społecznie użytecznych wartości materialnych lub duchowych. Wydaje się zatem, że cnota materializuje się w pracy jako wartości.

3. Przemiany pracy

Przemiany w pracy zachodzą na skutek wielu czynników. Jednym z nich jest postęp naukowo-techniczny. Przed wielu laty znaczący postęp dokonał się przez

automatyzację wielu procesów produkcyjnych, następnie przez robotyzację. Nastąpiło masowe przechodzenie od pracy fizycznej do pracy intelektualnej, od prac prostych do złożonych. Z czasem wysiłek umysłowy zyskiwał na znaczeniu, by stać się dominującym. Wreszcie objął także twórczość – w tym wysiłki autokreacyjne. To zaś spowodowało zmianę wymagań kwalifikacji opartych na doświadczeniu i zastępowanie ich takimi, które są układami umiejętności motorycznych i intelektualnych wspartych wiedzą naukową i odpowiednimi dla wymogów pracy cechami osobowości.

Spółeczeństwo informacyjne to kolejny etap rozwoju społecznego ludzkości. W tym przypadku z największą rewolucją mamy do czynienia w dziedzinie przechowywania, przetwarzania i przesyłania informacji, co jest wynikiem postępu w technikach i technologiach komputerowych.

Tego rodzaju zmiany głęboko rzutują na edukację ogólną i zawodową. Trzeba bowiem w takiej sytuacji zupełnie inaczej formułować cele kształcenia koncentrując się na kształtowaniu takich cech pracownika jak: inicjatywa, gotowość do ryzyka, nawyk uczenia się przez całe życie, mobilność zawodowa itp. Organizatorzy pracy muszą zaś pamiętać, że podmiotem pracy jest człowiek ze wszystkimi przymiotami osoby, że im lepszym jest człowiekiem tym lepiej wykonuje swoją pracę.

Praca w społeczeństwie wiedzy, kiedy to nie wystarczy przedmiotowo-zawodowo wiedzieć, umieć, ale także dążyć do zobiektywizowanej prawdy oraz mądrości w swoich zachowaniach na co dzień, będzie inna aniżeli na przełomie obu tysiącleci.

Wiedza jawi nam się tu jako kluczowy element kwalifikacji pracowniczych oraz fundament GOW, cywilizacji informacyjnej, społeczeństwa informacyjnego.

4. Wiedza jako czynnik konstytuujący pracę

W filozofii klasycznej przyjmuje się tezę o istnieniu obiektywnej wiedzy naukowej. Z początkiem XX wieku pojawiły się jednak koncepcje, m.in. na gruncie pragmatyzmu i postmodernizmu, które zarzucają filozofii klasycznej nieuprawnione aspiracje do ponadindywidualnych i ponadczasowych rozwiązań. Zdaniem postmodernistów teorie i systemy racjonalnej wiedzy niesłusznie roszczą sobie pretensje do bycia fundamentem uniwersalnej, absolutnej i wszechstronnej wiedzy, prawdy i słuszności, tworzone są bowiem przez uwikłanych światopoglądowo myślicieli. Uważają, że uniwersalnych i obiektywnych systemów wiedzy nie ma. Nie istnieje żadna niezależna od jednostki

prawda, dobro, wartości, normy moralne itp. Wszelkie dokonania mają charakter subiektywny, względny, a ostateczną instancją oceny rezultatów ludzkiego poznania i działania jest jednostkowy człowiek. Wartość zależy od indywidualnych ocen. Dla poznającego podmiotu wartościowe jest tylko to, co on uzna za godne uwagi. Nie istnieje stała i niezmienna natura człowieka ani też nie istnieje jeden i nadrzędny cel jego rozwoju. Celów jest wiele, a wszystkie są jednakowo ważne⁶.

Współcześni pragmatyści uważają, że nie istnieje coś takiego jak istota rzeczywistości, natury, jaźni czy człowieka, a jedynie jej takie a nie inne opisy. Nie da się sformułować sądów, które by mogły stanowić fundament kultury, filozofii czy nauki - wiedza bowiem nie odzwierciedla świata tylko ludzkie potrzeby⁷.

Pragmatyzm głosi, że prawdziwość jest tą własnością danego sądu, który prowadzi do działań skutecznych. T. Kotarbiński ma tu jednak szereg wątpliwości. Życie dostarcza bowiem szeregu przykładów, w których działania podejmowane w oparciu o wiadomości fałszywe okazują się skutecznymi i odwrotnie. To samo dotyczy, zdaniem tego myśliciela, użyteczności danego sądu⁸. Podzielając to stanowisko powiemy, że prawdziwe sądy czy teorie mogą prowadzić do działań użytecznych ale użyteczność sama w sobie nie wystarcza do stwierdzenia ich prawdziwości. Użyteczność, podobnie jak i skuteczność, nie są cechami konstytutywnymi lecz konsekwentnymi prawdy⁹.

Prowadząc rozważania o gospodarce opartej na wiedzy, o społeczeństwie wiedzy, o wiedzy, która będzie efektem pracy współczesnego człowieka, mam na myśli wiedzę naukową, maksymalnie zobiektywizowaną, o możliwie najwyższym stopniu prawdziwości. Tak rozumiana wiedza ma charakter dynamiczny. W toku poznania naukowego coraz bardziej zbliża się do prawdy o rzeczywistości w jej absolutnym, ontycznym rozumieniu. Gospodarce opartej na wiedzy powinny towarzyszyć takie pojęcia jak talent (wybitny potencjał), tolerancja i szacunek dla człowieka, poszanowanie jego godności i indywidualności oraz okazywanie życzliwości, a także technologia.

---

⁶ Por. J-F. Lyotard, *Kondycja ponowoczesna. Raport o stanie wiedzy*, tłum. M. Kowalska, J. Migasiński. Fundacja Aletheia, Warszawa 1997; H. Kiereś, *Postmodernizm*, [w:] A. Bronk (red.), *Filozofować dziś. Z badań nad filozofią najnowsza*. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1995;

⁷ A. Radomski, *Naturalizm, antynaturalizm, postmodernizm, neopragmatyzm* [w:] A. Radomski, *Internet-nauka-historia*, Lublin 2010, s. 52

⁸ T. Kotarbiński, *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*. PWN, Warszawa 1986, s. 111

⁹ Por. A. B. Stępień, *Wstęp do filozofii*, Lublin 1995, s. 137.

Wiedzę traktuję zatem jako dynamiczną zdolność łączenia, modyfikowania i wykorzystywania myśli i idei. W tej nowej postaci wiedza nie może być „przekazywana”. Każdy człowiek może ją jedynie tworzyć od nowa. Tradycyjnie rozumiana wiedza staje się tylko informacją, stanowiącą punkt wyjścia dla tworzenia własnych zasobów wiedzy. Wiedzę tworzyć może jedynie człowiek, ponieważ wiedza to nie prosta akumulacja informacji, a zupełnie nowa jakość. Wiedza to informacje umieszczone w kontekście ludzkich przeżyć i doświadczeń. Mądrość zaś to wiedza umieszczona w systemie wartości w celu właściwego jej użycia¹⁰.

W społeczeństwie wiedzy efektywnie pracują przede wszystkim ludzie żądni wiedzy stosowanej, którzy powiązani są ze sobą więzią intelektualną przy pomocy nowoczesnych narzędzi informatycznych i dążą do pomnażania dóbr materialnych i niematerialnych dla dobra ludzkości¹¹.

Wiedza jawi nam się jako czynnik konstytuujący pracę, jako fundament w procesie kształtowania umiejętności i postaw.

5. Efektywność pracy ludzkiej

Efektywność pracy to stosunek efektów pracy, w sensie wyników, do szeroko rozumianych nakładów na pracę. Odniesienie wielkości efektów do jednostki pracy ludzkiej poświęconej na ich osiągnięcie określa się mianem wydajności pracy, przy czym miernikiem pracy ludzkiej może być ilość czasu pracy lub liczba pracowników. Wydajność pracy jest więc pojęciem odnoszonym do zasobów ludzkich i w przypadku innych zasobów raczej nie stosowanym. W odniesieniu do kapitału, energii, majątku trwałego używane jest określenie produktywności, a w ramach tzw. produktywności ogólnej przedsiębiorstwa, utożsamiana z wydajnością pracy, produktywność pracy.

Na efektywność pracy wpływa szereg czynników materialnych i niematerialnych. Czynniki materialne to zasoby rzeczowe, finansowe i ludzkie. Czynniki niematerialne to takie zasoby jak: prawa własności intelektualnej, bazy danych, sieci kontaktów, reputacja firmy, marka produktów, wiedza i doświadczenie pracowników oraz kultura

---

¹⁰ Z. Wiatrowski, *Nauki społeczno-pedagogiczne w perspektywie społeczeństwa wiedzy i pracy*, [w:] Z. Wiatrowski, I. Pyrzyk (red.), *Nauki pedagogiczne w perspektywie społeczeństwa wiedzy i pracy*, t. I. Włocławskie Towarzystwo Naukowe, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Włocławek 2010, s. 54-55

¹¹ K. Wenta, *Kapitał intelektualny w społeczeństwie wiedzy*, [w:] Z. Wiatrowski, I. Pyrzyk (red.), *Nauki pedagogiczne w perspektywie społeczeństwa wiedzy i pracy*, t. I. Włocławskie Towarzystwo Naukowe, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Włocławek 2010, s. 242

organizacyjna. Źródłem efektywności pracy poszukuje się zarówno w wymiarze ilościowym, jak i jakościowym. Pierwszy traktuje pracownika jako narzędzie i wpływa na jego działania metodami sparametryzowanymi, mającymi dostarczyć możliwie pewnych wyników. Drugi usiłuje uchwycić korzyści tkwiące w miękkich cechach pracowników, takich jak lojalność, etyka, satysfakcja z pracy. Wprawdzie praktyka zarządzania preferuje normatywy i konkretne zalecenia, zachęcalibyśmy jednak do częstszego korzystania z podejścia jakościowego. Chociaż jest to trudniejsze, bowiem niewymierne działania trudniej zweryfikować, to jednak traktuje pracownika podmiotowo. Efektywność pracy ma bowiem charakter podmiotowy, występuje w odniesieniu do konkretnych osób wykonujących pracę i jest składową ogólniej efektywności organizacyjnej.

Poziom wydajności pracy jest wprost proporcjonalny do wielkości wytworzonej produkcji, a odwrotnie proporcjonalny do zatrudnienia i czasu zużytego na wytworzenie tej produkcji. Jeżeli wzrasta wydajność pracy przy określonym poziomie produkcji, to zmniejsza się zapotrzebowanie na pracowników. Utrzymanie tego samego poziomu zatrudnienia i czasu pracy przy jednoczesnym wzroście wydajności pracy prowadzi do zwiększenia poziomu produkcji. W społecznym procesie gospodarowania sprawdzianem sprawnego działania jest ciągle rosnący poziom wydajności pracy.

6. Jakość pracy

W dobie ostrej rywalizacji podmiotów gospodarczych nie wystarczy już tylko produkować dużo i tanio. Trzeba jeszcze produkować dobrze – czyli produkować towary o akceptowanej przez klienta jakości. Jakość pracy jest głównie opisana jakością efektów pracy, które mają trafić do klienta spełniając jego oczekiwania.

Podjmując decyzję o zakupie, kierujemy się ceną, terminem dostawy i jakością. Klient wymaga odpowiedniego poziomu jakości dla każdej wysokości ceny. Zatem jakość sama w sobie jest towarem wystawionym na sprzedaż. Firma czerpie z tego tytułu korzyści, ponieważ klient zadowolony z towaru ponownie po niego sięgnie, a w dłuższym okresie może stać się regularnym odbiorcą. Skoro weryfikatorem jakości jest klient, to sterowanie jakością powinno zaczynać się od klienta (jego wymagań) i kończyć na kliencie (jego zadowoleniu)¹².

---

¹² Por. J. Gryc, Koszty jakości i ich liczenie w przedsiębiorstwie, Problemy jakości, 2004/3, s. 40

Klient oczekuje coraz doskonalszych produktów poprawiających jego subiektywnie odczuwaną jakość życia. Może rodzić to pokusę kreowania oczekiwań. Celem działalności przedsiębiorstwa jest spełnianie oczekiwań konsumenta jego wyrobów przy godziwym zysku. Uzależnianie klienta od swych produktów jest nieetyczne. Nieetyczne jest również sztuczne kreowanie popytu. Zachowań etycznych należy oczekiwać od dostawcy. Konsument jednak również winien wykazać roztropność. Akt wyboru to akt świadomego działania wolnej woli. Kupujemy po to by „lepiej być” a nie po to by „więcej mieć”.

Koszty jakościowego bałaganu w źle funkcjonującym przedsiębiorstwie mogą być naprawdę poważne. Są to jednak tylko koszty jakie ponosi przedsiębiorstwo w celu zapewnienia jakości swych wyrobów, które ekonomia jest w stanie dość łatwo policzyć. Nie zapominajmy jednak o kosztach jakie ponoszą klienci wewnętrzni i zewnętrzni na skutek niskiej jakości produktów pracy. Utracone dochody, koszty poniesione na poszukiwanie innych towarów czy też innej pracy, itp. Jest jeszcze szeroki wachlarz kosztów trudnomierzalnych lub niemierzalnych, tak po stronie przedsiębiorstwa jak i jego bliższego i dalszego otoczenia. Mam tu na uwadze zwłaszcza postępującą erozję systemu norm i wartości społeczno-kulturowych.

Jakość to przede wszystkim ludzie. Z jednej strony klienci, którzy są odbiorcami produktu, z drugiej zaś pracownicy przedsiębiorstwa. Wzajemne dobre relacje pomiędzy tymi grupami a także między pracownikami przedsiębiorstwa wpływają na poprawę jakości produktów i wizerunku firmy na rynku. Zadowoleni, usatysfakcjonowani i odpowiednio umotywowani pracownicy są w stanie zapewnić odpowiedni poziom jakości efektów swojej pracy. Towar dobrej jakości jest dowodem szacunku dla konsumenta – osoby, a nie tylko spełnianiem jego oczekiwań. Jest też wyrazem człowieczeństwa jego producenta.

W samym systemie gospodarczym nie ma kryteriów pozwalających na poprawne odróżnienie nowych i doskonalszych form zaspokajania ludzkich potrzeb od potrzeb sztucznie stwarzanych, przeszkadzających kształtowaniu się dojrzałej osobowości. Dlatego pilnie potrzebna jest tu wielka praca na polu wychowania i kultury, obejmująca przygotowanie konsumentów do odpowiedzialnego korzystania z prawa wyboru, kształtowanie głębokiego poczucia odpowiedzialności u producentów i przede wszystkim

u specjalistów w dziedzinie społecznego przekazu; konieczna jest także interwencja władz publicznych¹³.

*

Konkludując, przedstawiona do oceny publikacja wydaje się być cenna gdyż na rynku wydawniczym brak jest pozycji, które przedstawiałyby w sposób przejrzysty, a zarazem syntetyczny postawiony problem oraz jego złożoność we współczesnych realiach społecznych, w skali globalnej, w „małych ojczyznach” i w życiu poszczególnych ludzi.

Praca rozumiana jako „działanie”, występuje we wszystkich sferach życia personalno - społecznego. Ów dynamizm pracy ludzkiej to proces trwający i towarzyszący człowiekowi przez całe życie. Publikacja - w ujęciu interdyscyplinarnym, począwszy od nauk teologicznych, socjologicznych, ekonomicznych, pedagogicznych po kulturowe - dostarcza dowody, fakty i analizy, potwierdzające priorytetowe znaczenie szeroko rozumianego personalizmu pracy dla rozwoju jednostkowego i społecznego.

Szczególne wartości publikacji uwidacznia się w personalizacji procesu pracy ludzkiej, która to zasada wydaje się być współcześnie nazbyt często kategorią pomijaną, a przecież jest jednym z warunków skuteczności złożonego procesu pracy i jej efektywności.

Główne problemy personalizmu pracy są obiektem ciągle mało zauważanym w pedagogice pracy. Publikacja ukazuje, że to nie tylko problemy, ale także tezy. Mamy tutaj bowiem do czynienia z całą gamą tez dyskusyjnych.

Adresatami publikacji są ludzie i instytucje związane z rynkiem pracy, a także studenci, którym zależy na właściwym kształtowaniu etosu pracy i etosu wychowania jako tych obszarów, które tworzą cywilizacyjno – demokratyczną kulturę życia ludzkiego i w takim też duchu obraz społeczeństw i Narodu.

5. OMÓWIENIE POZOSTAŁYCH OSIĄGNIĘĆ NAUKOWO-BADAWCZYCH

Jak już wcześniej wspomniałem, moje szerokie zainteresowania naukowe koncentrują się obecnie wokół trzech zasadniczych obszarów badawczych. Wskażę jedynie te wątki tematyczne, które doczekały się już znaczniejszego opracowania.

¹³ Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus Annus*, 36.

Obszar I. Pedagogika pracy:

W tym obszarze, oprócz omówionej wyżej rozprawy, mieści się także praca:

K. K. Przybycień, *Konstruowanie koncepcji kształcenia kierunkowego. Aspekt poznawczy*, Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPII, Stalowa Wola 2007,

Monografia jest moją pierwszą większą publikacją z obszaru kształcenia zawodowego, koncentrującą się nie tylko na problemach dydaktycznych ale i wychowawczych. Przedmiotem badań uczyniłem bowiem pracę ludzką, jej różnorodne uwarunkowania i wpływ wychowawczy na jednostkę.

Książka stanowi swoistego rodzaju aktualizację mojej rozprawy doktorskiej. W opisie pominąłem szereg wątków stanowiących tajemnicę służbową, koncentrując się na ukazaniu metodologii postępowania przy konstruowaniu nowoczesnej koncepcji kształcenia, zwłaszcza w zawodach charakteryzujących się dużą zmiennością wymagań kwalifikacyjnych – a do takich z pewnością należy zawód pilota wojskowego.

Praca zasługuje na uwagę zarówno ze względów gnoseologicznych, ale również edukacyjnych. W pierwszym rozdziale „Metodologiczne podstawy badań” zawarte zostały ustalenia terminologiczne oraz przyjęte założenia metodologiczne. Badania prowadzone były w Wyższej Oficerskiej Szkole Lotniczej, Akademii Obrony Narodowej, a także jednostkach lotniczych Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Dało to dobrą podstawę do konstruowania koncepcji kształcenia kierunkowego, a także rzeczywistą podstawę do poznawania uwarunkowań i przesłanek kształcenia lotniczego.

Rozdział drugi „Przesłanki kształcenia z taktyki lotnictwa podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej specjalności *Pilot samolotu*” zawiera przesłanki naukowe kształcenia oraz przesłanki operacyjno-taktyczne. Odwołuje się do zasadniczych funkcji nauki, by odnieść je w dalszej części pracy - do konstruowanej koncepcji. W ścisłym związku występuje tu charakterystyka koncepcji prowadzenia działań wojennych z wizją przyszłego pola walki. Uwarunkowania te muszą być bowiem uwzględnione w długotrwałym procesie przygotowywania oficera -pilota.

Rozdział trzeci „Ogólna analiza i ocena systemu kształcenia z taktyki lotnictwa podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej specjalności *Pilot samolotu*” stanowi analizę kształcenia z taktyki lotnictwa w ujęciu systemowym, z uwzględnieniem szkoły lotniczej i jednostek lotniczych.

Rozdział czwarty „Koncepcja kształcenia z taktyki lotnictwa podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej specjalności *Pilot samolotu*” zawiera teoretyczne przesłanki doboru celów i treści kształcenia oraz zarys proponowanej koncepcji.

Obszar II. Pedagogika społeczna:

K. K. Przybycień (red.), *Społeczno-pedagogiczne skutki wielkiej emigracji zarobkowej. Zarys problematyki*. Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPII, Stalowa Wola 2007,

Książka jest pracą zbiorową, na którą składa się szereg artykułów pochodzących od różnych autorów, krajowych i zagranicznych, z tym, że znakomita większość opracowań jest mojego autorstwa lub współautorstwa. Rozdział pierwszy przedstawia emigrację zarobkową w ujęciu teoretycznym, drugi poświęcony jest problemom społecznym związanym z emigracją zarobkową, a trzeci zagrożeniom współczesnej rodziny w związku z emigracją zarobkową.

Należy podkreślić aktualność i doniosłość społeczną poruszanej problematyki, oraz wzbudzenie zainteresowania szerokiego grona naukowców, zarówno starszych, jak i młodszych, z kraju i zagranicy. Szczególnie cenne są opracowania dotyczące aspektów pedagogicznych. Emigracja zarobkowa stwarza bowiem nie tylko szereg problemów ekonomicznych, ale także uderza bezpośrednio we wspólnotę rodzinną, szczególnie w relacje małżeńskie, czego efektem są rozwody, rozpad rodziny, jak również zanik bądź zaburzenia więzi pomiędzy rodzicami a dziećmi, w tym także więzi o charakterze wychowawczym.

Dzisiaj prezentowany zbiór prac może wydawać się mało znaczącym – ukazały się bowiem na ten temat setki mniejszych i większych opracowań (przygotowywanych zwłaszcza z funduszy unijnych). W swoim czasie (2007!) było to jedno z pierwszych, tak szeroko postrzegających zjawisko emigracji, opracowań. Dało także impuls do dalszych ekspiacji badawczych - tak moich własnych jak i innych współautorów opracowania. Prace te zaowocowały szeregiem publikacji i pomyślnie przeprowadzoną dysertacją Pani Doroty Kielb-Grabarczyk.

Owocem moich własnych badań i analiz są kolejne artykuły i komunikaty naukowe oraz kolejne zbiory prac:

K. K. Przybycień (ed.), *Vybrané problémy súčasnej edukácie*. Verbus – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, Pedagogická fakulta, Ružomberok 2010, ISBN 978-80-8084-648-0, s. 222;

Teraźniejszość i przyszłość edukacji otoczona jest szeregiem zjawisk i procesów, które wywierają istotny wpływ na jej kształt. Jeśli jej celem ma być wszechstronny rozwój młodego człowieka to musimy je uwzględniać zarówno w teorii jak i praktyce edukacyjnej. Zbiór zawiera jedynie wybrane konteksty procesu edukacyjnego. Nie sposób bowiem w jednej publikacji odnieść się do całej złożoności zjawisk edukacji towarzyszących. Czytelnik znajdzie tu wiele cennych i trafnych merytorycznie artykułów, wprost korespondujących z tytułem publikacji i podejmujących ważne i aktualne problemy. Książka, napisana w języku angielskim, słowackim i polskim, adresowana jest głównie do odbiorcy słowackiego - studentów pedagogiki, naukowców i nauczycieli, a także do tych wszystkich, którzy pragną dowiedzieć się, jakie czynniki wpływają na przemiany w polskiej i europejskiej oświacie.

W zamieszczonych w niej pracach mojego autorstwa koncentruję się na: sytuacji rodzinnej dzieci emigrantów, samotności i uzależnieniach.

Sytuacja rodzinna dzieci emigrantów zarobkowych

Przeprowadzone badania pozwoliły zapoznać się z sytuacją rodzinną dzieci mających kontakt z emigracją. Okazuje się, że emigracja zarobkowa rodziców ma wpływ na wzajemne relacje w rodzinie. Niestety wyniki badań zdają się wskazywać na rozluźnienie, a nawet całkowite zerwanie więzi rodzinnych. Coraz więcej dzieci nie chce i nie rozmawia ze swoimi rodzicami o problemach, coraz mniej czasu z nimi spędza nie wykazując wspólnych zainteresowań. Rodzice nie do końca wiedzą tak naprawdę, co się dzieje z ich dziećmi i mogą być nieprzygotowani na późniejsze, jakże niebezpieczne konsekwencje.

Samotność dziecka jako jeden z możliwych skutków emigracji zarobkowej rodziców

Emigracja zarobkowa rodziców wpływa na wzajemne relacje w rodzinie. Niestety często jest to rozluźnienie, a nawet całkowite zerwanie więzi rodzinnych. Najbardziej poszkodowanymi są dzieci, zwłaszcza te najmłodsze. Perturbacje życia rodzinnego

spychają je bowiem zazwyczaj na jego margines. Dzieci czują się nikomu niepotrzebne, niekochane, osamotnione. Samotność to najbardziej niszcząca choroba współczesności. Uniemożliwia prawidłowy rozwój, zagraża zdrowiu, a w przypadkach skrajnych nawet życiu. Szczególnie niepokojącą jest samotność dziecięca. W oparciu o analizę literatury przedmiotu, staram się zidentyfikować obszary występowania dziecięcej samotności i wskazać najgroźniejsze jej skutki dla ich egzystencji i dalszego rozwoju.

Uzależnienia wyzwaniem dla współczesnej edukacji i pracy socjalnej

W polskim systemie wczesnej profilaktyki uzależnień dominującą rolę odgrywają szkolne programy profilaktyczne. Stanowią one integralną część działań wychowawczych, podejmowanych przez szkołę w ramach realizacji jej podstawowych funkcji. Przywołujemy szereg strategii i programów, które były realizowane w ostatnich latach podkreślając zarazem, że warunkiem ich skuteczności jest osobisty przykład nauczyciela i powszechne przekonanie o szkodliwości używania alkoholu i innych substancji uzależniających.

K. K. Przybycień, E. Gaweł-Luty, T. Jablonsky (red.), *Wybrane aspekty wychowania w rodzinie*. Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPIL, Stalowa Wola 2010,

Książka wskazuje na wagę tego środowiska w kształtowaniu zarówno jednostek jak i całych społeczeństw. Autorzy poszczególnych tekstów jak i redaktorzy pozycji, chcieli zwrócić uwagę na zjawisko odpowiedzialności dorosłych w kreowaniu młodego pokolenia, w uczeniu go odpowiedzialności za własne czyny, miłości w byciu z Innymi, a także umiejętności współlistnienia w otaczającym, jakże mało przejrzystym świecie. Z pewnością to zadanie trudne, naznaczone koniecznością ciągłego poszukiwania tych najbardziej właściwych sposobów oddziaływań, które poparte wiedzą pedagogów i troską rodziców mają szansę spełnienia.

W zamieszczonych w niej pracach mojego autorstwa: definiuję rodzinę, jej funkcje i zadania, wychowanie w rodzinie oraz relację między postawami rodzicielskimi a trudnościami wychowawczymi.

Rodzina, jej funkcje i zadania

Definiuję rodzinę jako szczególny rodzaj wspólnoty opartej na silnych więziach emocjonalnych, którą stanowią rodzice jako usankcjonowany społecznie związek kobiety i mężczyzny, ich dzieci i dalsi krewni, charakteryzującej się swoistą odrębnością kulturową, samodzielnością ekonomiczną i troską o bezpieczeństwo socjalne swych członków. Tak rozumianą nazywam rodziną klasyczną, a w odniesieniu do innych typów rodzin używam pojęcia rodziny zmodyfikowanej. Podkreślam, że zarówno przed wiekami jak i współcześnie spotykamy się z podobnymi typami rodzin, jednak dominującą jest rodzina klasyczna. Wychowanie w rodzinie rozumiem jako szeroki strumień różnorodnych wpływów (wiązkę procesów), skierowanych na wszechstronny rozwój członków rodziny i ich wielostronne doskonalenie – znajdujących ugruntowanie w obrębie samej rodziny i jej wieloaspektowych uwarunkowaniach, ale także zaznaczających się poza nią – umożliwiających członkom rodziny kształtowanie się na drodze autokreacji i socjokreacji ku pełni człowieczeństwa.

Wychowanie w rodzinie

W publikacjach pedagogicznych i psychologicznych podkreśla się znaczenie wpływów środowiska rodzinnego na jednostkę. Szczególnie podkreślana jest jednak funkcja wychowawcza i wynikające z niej zadania wobec dzieci. Rodzina wpływa decydująco na kształtowanie się osobowości dziecka i prawidłowy przebieg procesu wychowawczego. W środowisku rodzinnym rozwija się sfera emocjonalna dziecka, kształtują jego postawy moralne. To właśnie w rodzinie kształtuje się umiejętność współżycia w zespole i uczestnictwa w życiu społecznym. Zatem rodzina stanowi nieprzecenione środowisko kreowania jednostek, których celem jest współżycie z innymi oparte zarówno na więziach emocjonalnych czy też rzeczowych, będących w zgodzie z obowiązującym kanonem społecznym i służące zmienianiu rzeczywistości na lepszą, doskonalej urządzonej. Rodzina to także nieprzecenione środowisko kreowania samego siebie, ciągłego samodoskonalenia i poszukiwania swojego miejsca w różnorodności znaczeń współczesnego świata.

Postawy rodzicielskie a trudności wychowawcze

W pracy pedagogicznej często spotykamy się z dziećmi sprawiającymi trudności wychowawcze. Ich kłopoty wydają się być w znacznej mierze uzależnione od środowiska

rodzinnego. Normalnie funkcjonująca rodzina tworząc sprzyjające warunki do pełnego rozwoju wywiera pozytywny wpływ na prawidłowe funkcjonowanie dziecka w szkolnej rzeczywistości.

Należy zwrócić uwagę, że dla dziecka szczególnie szkodliwa jest sytuacja, kiedy istnieje duża rozbieżność w postawach reprezentowanych przez ojca i matkę. Tylko konsekwencja i brak rozbieżności w wychowaniu dziecka są źródłem kształtowania osobowości dziecka.

Postawy rodzicielskie przyczyniają się do zaspokajania lub niezaspokajania potrzeb dziecka i w stosunku do niego nie są jedynymi czynnikami wpływającymi pozytywnie lub negatywnie na efektywność pracy wychowawczej.

Niekorzystne postawy rodzicielskie nasilają, albo wręcz wywołują powstawanie trudności wychowawczych dziecka i zaburzają jego strukturę osobowościową. Należy jednak dodać, że dla pełnej oceny sytuacji wychowawczej dziecka w rodzinie niezbędne jest badanie nie tylko obojga rodziców ale czasami i innych osób biorących udział w wychowaniu, np. babci. Stwierdzenie występowania postaw niepożądanych wychowawczo jest wskazówką do podjęcia oddziaływań terapeutycznych. Dotyczy to również wyników umiarkowanych. Rodzice z takimi wynikami powinni być poddawani oddziaływaniom wzmacniającym prawidłowe postawy.

Niejako podsumowaniem tego wstępnego etapu dociekań w obszarze pedagogiki społecznej jest współautorska monografia:

K. K. Przybycień, E. Gawel-Luty, *Wybrane obszary pracy socjalnej z perspektywy pedagoga*, Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPIL, Stalowa Wola 2011,

Książka obejmuje trzy obszary badawcze. Pierwszy, mający charakter historyczno - metodologiczny, zatytułowany „Między pedagogiką społeczną a pracą socjalną” obejmuje dwa zasadnicze paragrafy, z których jeden ukazuje prekursorów pedagogiki społecznej i pracy socjalnej. Wśród tych prekursorów znajdują się nie tylko osoby świeckie, znane z innych publikacji, jak Helena Radlińska, Aleksander Kamiński czy Ryszard Wroczyński, ale także i osoby duchowne, jak Św. Brat Albert czy Bł. Ks. Bronisław Markiewicz, a drugi omawia pedagogikę społeczną i pracę socjalną jako dyscypliny społecznych.

Drugi obszar badań zatytułowany „Wybrane pola poznawczego oglądu i działań pomocowych” omawia niektóre formy patologii społecznych, oraz szczególne sytuacje egzystencjalne, takie jak: bezrobocie, ubóstwo, bezdomność, przestępczość, samobójstwa,

rodzina dysfunkcyjna, ludzie trzeciego i czwartego wieku, uzależnienia i cudzoziemcy. Spektrum poruszanych zagadnień pokazuje, jak bardzo potrzebna jest i pedagogika społeczna i praca socjalna. Z tego zapotrzebowania wynika kolejny obszar poruszanych w pracy zagadnień.

Trzeci obszar obejmuje zagadnienia ściśle praktyczne związane z pracą socjalną i różnymi formami pomocy. Prezentacja tych zagadnień praktycznych poprzedzona jest jednak teoretycznym podejściem do praktyki pracy socjalnej. Dopiero po tym teoretycznym wprowadzeniu ukazane są kwestie typowo praktyczne, jak wybrane metody i formy działań pomocowych, działalność pracownika socjalnego i jego kompetencje oraz wybrane instytucje pomocowe.

Rozprawa ma charakter interdyscyplinarny, bowiem odwołuje się do pola badawczego zarówno pedagogiki jak i pracy socjalnej.

Podjęty problem badawczy jest istotny społecznie natomiast wieloaspektowe spojrzenie na pracę socjalną z perspektywy pedagoga jest nowatorskim ujęciem tej problematyki.

Książka zawiera nie tylko wiele interesujących spostrzeżeń opartych na gruntownej analizie literatury przedmiotu, ale także inspiruje do przemyśleń związanych z uwarunkowaniami, celami i kierunkami współczesnej pracy socjalnej.

Obszar III. Pedagogika ogólna:

Monografia:

K. K. Przybycień, *The forgotten educator. Searching for the use of Sergius Hessen pedagogy as a solution to today's educational dilemmas*. National M. Dragomanov Pedagogical University Press, Kyiv 2012, ISBN 978-966-660-776-1, s. 189

Wielu pedagogów podkreśla znaczenie środowiska kulturowego w określaniu celów wychowania i wskazuje, że w różnych środowiskach wychowawczych oddziałują dobra kultury, uznane w danym środowisku. Są one rezultatem świadomego i celowego oddziaływania człowieka. Ich wpływ dokonuje się poprzez życie w danym otoczeniu lub nacisk grupy, w której się żyje. Szczególne związki kultury i wychowania widzi także S. Hessem, który podkreśla, że każda tradycja trwa jako żywy spadek nie w martwych dokumentach przeszłości, lecz w żywych czynach nowego pokolenia, czynach zmierzających do realizacji tych samych wartości. Praca nad nimi wymaga udziału

osobistej wolności i może być wykonana tylko przez osobowość. Dobra kulturalne dawnych pokoleń są dostępne i zrozumiałe dla pokoleń późniejszych tylko wtedy, kiedy są twórczo przekształcane. Wynika stąd, dowodzi profesor, że kształcenie jest niczym innym jak kulturą w jej osobowym aspekcie. Kształcenie jest bowiem przewyciężaniem światopoglądu i dzięki temu właśnie możliwą staje się ciągłość kultury, przekazywanej z pokolenia na pokolenie.

Opracowany przez Hessena model wychowania oraz koncepcji szkoły, która miałaby wcielać go w życie, cieszył się przed drugą wojną światową dużym zainteresowaniem uczonych polskich i zagranicznych, np. G. Kerschensteinera. W latach 1950–1990 zainteresowanie dorobkiem naukowym Hessena nieco osłabło. W krajach uzależnionych od komunistycznej Rosji był przemilczany, a w najlepszym razie ostro krytykowany za „idealistyczne poglądy” i negatywny stosunek do radzieckiego systemu edukacji. Pamięć o tym zasłużonym dla europejskiej i światowej pedagogiki uczonym przetrwała jednak w pamięci uczniów i współpracowników. Pisali o nim: Aleksander Kamiński, Karol Kotłowski, Tadeusz Nowacki, Andrzej Walicki, a ostatnio Sławomir Sztobryn, Andrea Folkierska i inni. Na szczególną uwagę zasługuje wizerunek Sergiusza Hessena opracowany przez Wincentego Okonia – jednego z najwybitniejszych jego uczniów.

Książka, którą oddałem do rąk ukraińskiego czytelnika jest jedynie zarysem poglądów Hessena na filozofię wychowania i pedagogikę. Biorąc pod uwagę fakt, że jest on znany jedynie wąskiemu gronu ukraińskich naukowców – i to raczej starszego pokolenia – zastosowałem jako środek narracji język angielski, który jest bliższy młodemu pokoleniu pedagogów. Podstawowe założenia koncepcji pedagogicznej Hessena prezentowane są w zestawieniu z aktualnie obowiązującą interpretacją pojęć stosowanych przez uczonego. W kontekście rysujących się przemian cywilizacyjno-kulturowych scharakteryzowane zostało wychowanie moralne i naukowe - tym razem jako próba zastosowania tych teorii do realizacji zadań stawianych przed pedagogiką ze strony technologii informacyjnej.

Większość tez zawartych w niniejszym opracowaniu prezentowana była już na Ukrainie (w Charkowie, Chmielnickim, Żytomierzu, Winnicy i Lwowie) w trakcie konferencji naukowych i wykładów gościnnych a także publikowana w czasopiśmie i

opracowaniach naukowych¹⁴. Pozostałe stanowią rozwinięcie referatów i artykułów prezentowanych w Polsce¹⁵ i na Słowacji¹⁶.

Praca nosi charakter interdyscyplinarnego studium z perspektywy: filozoficznej, pedagogicznej, etycznej, społecznej i historycznej, poświęconego osobie Sergiusza Hessena i reprezentowanym przez niego koncepcjom intelektualno-filozoficznych, których sens należy odczytywać w wymiarze oryginalnego i całościowego systemu pedagogicznego o proveniencji neokantowskiej. Uwypukla przekonania Hessena, iż kantowska koncepcja wolności w procesie wychowania jest ściśle powiązana z teorią moralnej osobowości, jak i praw człowieka. Hessen, nawiązując do dorobku oświeceniowego, kwestię rozwoju moralnego jednostki wiąże z koncepcjami eschatologiczno-mistycznymi, co sprawia, iż jego koncepcje są szczególnie oryginalne i niepowtarzalne w zakresie głoszonych treści, nawet z punktu widzenia współczesności. Rzecz dotyczy między innymi wyznaczenia celu wychowania moralnego poprzez

---

¹⁴ Publikacje: *Сергей Гессен – позабытый педагог*, [w:] Теорія і практика управління соціальними системами, Харків 2/2007; *Osobowość w koncepcji pedagogicznej Sergiusza Hessena*, Українська полоністика, Выпуск 3-4, Житомир 2007; *Technologia informacyjna a hessenowska koncepcja naukowego wychowania*, [w:] Technologie informatyczne i telekomunikacyjne w oświacie: doświadczenia, problemy, perspektywy. Zbiór prac naukowych, Lwów 2006;

Referaty: *Osobowość w koncepcji pedagogicznej Sergiusza Hessena* (referat wygłoszony na III Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji „Profesjonalne kształtowanie Osobowości – problemy i perspektywy” zorganizowana przez Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy, Akademię Pedagogicznych Nauk Ukrainy, Chmielnicki Narodowy Uniwersytet, w dniach 21-22 października 2005 roku w Chmielnickim; *Technologia informacyjna a hessenowska koncepcja naukowego wychowania* (referat wygłoszony na Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji „Technologie informatyczne i telekomunikacyjne w oświacie: doświadczenia, problemy, perspektywy” zorganizowana przez Akademię Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Lwowski Państwowy Uniwersytet Zabezpieczenia Ludności w dniach 4-6 października 2006 roku we Lwowie

¹⁵ Publikacje: *Wartości w wychowaniu” według Sergiusza Hessena*, [w:] W. Furmanek (red), *Z badań nad wartościami w pedagogice*. Rzeszów 2006; *Hessenowska teoria uniwersytetu*. [w:] J. Kostkiewicz, Uniwersytet i wartości, Kraków 2007; *Światopogląd w koncepcji pedagogicznej Sergiusza Hessena* [w:] A. Karpińska (red.) *Tocząca się reforma edukacji w dialogu i perspektywie*. Białystok 2008; Referaty: *Hessenowska koncepcja wychowania moralnego*, referat wygłoszony na Międzynarodowej Konferencji Naukowej: *Antropologia i antropologiczne podstawy w pedagogice ogólnej*, zorganizowanej przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Dąbrowica k/ Lublina, 11 – 14 czerwiec 2007; *Wychowanie fizyczne w pedagogice Sergiusza Hessena*, referat wygłoszony na Międzynarodowej Konferencji Naukowej: „Edukacja zdrowotna w naukach medycznych i społecznych”, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Stalowa Wola 12 grudnia 2007; *Wartości w wychowaniu” według Sergiusza Hessena*, referat wygłoszony na II Bieszczadzkim Seminarium Naukowym „Wartości w pedagogice” zorganizowane przez Uniwersytet Rzeszowski, 29-31 maja 2006 roku w Bystre k. Baligrodu

¹⁶ Publikacje: *Autorytet nauczyciela w ujęciu S. Hessena* [w:] J. Zimny (red), *Wartość autorytetu w procesie pedagogicznym*. Stalowa Wola - Rużomberok 2008; *Hessenowska koncepcja wychowania moralnego* [w:] A. A. Suchocka, M. Babiarz (red), *Miejsce kategorii społecznych w kreowaniu postaw współczesnej młodzieży*. Rużomberok 2008,

Referaty: *Wolność w hessenowskiej teorii wychowania*, referat wygłoszony na Międzynarodowej Konferencji Naukowej: „Sutazivost ako kulturotvorny fenomen – limity efekтивности”, Presovska Univerzita v Preszov, 12-14 luty 2008

odniesienie go do Istoty Boskiej jako najwyższego Dobra i Miłości, w których ma być zawarty właściwy sens ludzkiej egzystencji i osobowości, przy czym chodzi tu także o kwestię doczesności w pozytywnym tego słowa rozumieniu oraz nawiązanie do chrześcijańskiego świata idei, jednakże pojętego bardziej w wolnym dyskursie aniżeli w kategoriach prawd objawionych. Ten swoisty paradygmat etyczno-religijny zdaje się przenikać sposób rozumowania i doświadczania świata w ujęciu Hessena. Inspirowany chrześcijaństwem Hessen - acz nie tylko nim - stworzył koncepcję warstwowej struktury bytu, przy czym płaszczyznę wychowania sprowadził do wymiaru psychofizycznego, społecznego oraz kultury duchowej i religijnej. Wszystkie warstwy wzajemnie się przenikają i są zhierarchizowane, aczkolwiek każda zachowuje swoją autonomię - ostatni poziom ma prowadzić do wyzwolenia ludzkiej jednostki, czyli do zbawienia, które jest ucieleśnieniem Królestwa Bożego, wyrażającego się w ideale absolutnej spersonalizowanej wspólnoty. W tej eschatologicznej wizji doczesność przeplata się z porządkiem nadprzyrodzonym w wymiarze obietnicy ustanowienia przez człowieka idealnego porządku na ziemi, co przywodzi na myśl pewne schematy myślenia, właściwe dla platonizmu i marksizmu, jednakże koncepcja ta nie jest wypowiedziana przez Hessena wprost w swojej dosłowności. Rzecz jasna, przywiązanie Hessena do idei wolnościowych i jego dystans wobec autorytetów sprawia, iż nie mamy tutaj do czynienia z propozycją ustanowienia totalitarnego reżimu, tudzież *quasi* teokracji. Hessenowi obcy jest sposób postrzegania świata w myśl określonej ideologii, a pedagogika za cel wychowania nie może stawiać sobie urobienie jednostki dla potrzeb grupy społecznej, czy też na rzecz autorytetu władzy.

Rozprawa podnosi tematykę szczególnej obecności wątków indywidualistycznych, liberalnych i swoiście utopijno-socjalistycznych w koncepcjach pedagogicznych Sergiusza Hessena, aczkolwiek podkreśla również, iż ogólny obraz systemu pedagogicznego wypracowanego przez tegoż filozofa i pedagoga ma wysoce złożone oblicze, na które składa się mozaika różnych poglądów filozoficznych (inspirowanych przez: Kanta, Hegla, Rickerta, Diltheya, Schelera, Hartmanna), przy czym w grę wchodzi próba połączenia ze sobą tradycji z myślą oświeceniową, chrześcijaństwa z marksizmem, tudzież platonizmu z mistycyzmem. Ważki wpływ na taki a nie inny sposób postrzegania świata ma także rosyjska myśl filozoficzno-religijna - chodzi tutaj głównie o te jej nurty, które są nawiązaniem do koncepcji W. Sołowiowa czy M. Bierdiajewa.

Myśl filozoficzno-pedagogiczna Hessena, wykazuje w znacznej mierze podatność na adaptację na gruncie współczesnych nurtów socjalliberalnych (między innymi chodzi tu o pojmowanie światopoglądu jako wyniku swobodnego wyboru; podkreślanie szkodliwości myślenia o podłożu ideologicznym, które nie jest otwarte na zmiany i twórczą dyskusję; zaznaczanie relatywnego stosunku do prawdy oraz promowanie ideału daleko posuniętej tolerancji; podkreślanie znaczenia świata duchowego i sfery wartości, aczkolwiek nie w zinstytucjonalizowanej formie i przekazie; łączenie etosu narodowego z paneuropejskim paradygmatem, z jednoczesną gloryfikacją rozwiązań socjalistycznych w życiu społecznym).

Hessenowska wizja wychowania ma strukturę wielowarstwową i jest zarazem procesem dialektycznym, w którym osobowość i społeczeństwo wzajemnie na siebie oddziałują i przenikają się. Głównym celem wychowania jest kształtowanie osobowości poprzez wdrażanie jej w świat wartości kulturalnych, poczynając od stanu anomii, poprzez heteronomię, a na autonomii kończąc. Hessen przyjmuje, inspirowany - jak się zdaje - heglizmem i marksizmem, za punkt wyjścia swojego rozumowania swoiste dialektyczne napięcie jakie istnieje pomiędzy duchem przedmiotowym (obiektywnym) a podmiotowym, które ma doprowadzić do wejścia jednostki w sferę wartości zawartych w tradycji kulturowej (prawda, dobro, piękno, świętość, miłość, wolność, sprawiedliwość) w aspekcie ich doskonalszej realizacji w procesie twórczości. Jednakowoż praca podkreśla kwestię intelektualnego dystansu Hessena względem rousseauńskiej i tołstojowskiej koncepcji negatywnego wychowania moralnego.

Pedagogika w ujęciu Hessena to nic innego jak tylko ogólna teoria wychowania zamykająca się w formule „stosowanej filozofii”, która jest swoistym badaniem procesu realizacji wartości w duchu podmiotowym, przy braku zbyt wąsko rozumianych reguł i formułek.

Opracowanie potwierdza pewne, powszechnie obowiązujące interpretacje refleksji filozoficznej Hessena, sprowadzające się między innymi do podkreślenia w pedagogice roli i znaczenia ludzkiej podmiotowości, jej autonomii i wolności, a także kwestii prymatu życia duchowego jednostki nad innymi dziedzinami życia oraz zagadnienia wspólnotowego wymiaru więzi społecznych.

Praca składa się z ośmiu rozdziałów problemowych oraz wstępu i podsumowania. We wstępie wyjaśniam podstawowe pojęcia i kategorie, niezwykle ważkie z punktu

widzenia hessenowskiej pedagogiki kultury, a w tym zagadnienia kultury w aspekcie jej związków z wychowaniem, pojęcia specyfiki światopoglądu, istoty procesu socjalizacji, kwestii osobowości, itp.

Rozdział I stanowi swoistą próbę nakreślenia genezy i rozwoju poglądów Sergiusza Hessena w płaszczyźnie jego znaczących prac oraz przebiegu naukowej biografii na tle istotnych wydarzeń historycznych. Dokonuję tu ogólnego przeglądu dorobku piśmienniczego Hessena, obejmującego tematykę filozoficzną, pedagogiczną i nauk pokrewnych, nie wykluczając prawoznawstwa, teorii państwa, literatury i językoznawstwa. Sergiusz Hessen jawi się jako wybitny uczonek i nie związany sztywnymi schematami myślenia swoisty „pośrednik” między tradycjami i kulturami politycznymi Wschodu i Zachodu. Zwracam uwagę na kwestie duchowe i kulturowe jako wyznaczniki interpretacyjne hessenowskiej pedagogiki i filozofii. W grę wchodzi przekraczanie pozytywistycznych ograniczeń oraz nawiązanie do czynników natury metafizycznej, jednakże nie w aspekcie zinstytucjonalizowanym i sformalizowanym. Ustosunkowuje się również do teorii wychowania moralnego i preferowanego przezeń kształtu i organizacji instytucji wychowawczych. Poruszam tematykę specyfiki myśli hessenowskiej w zakresie podejmowanych intelektualnych prób przewyciężenia antynomii kształcenia realnego i formalnego, nawiązanie do kantowskiego modelu poznania oraz filozoficznej dialektyki w wydaniu heglowskim i marksowskim, tudzież kantowskim.

Rozdział II podejmuje zagadnienie wartości w płaszczyźnie poglądów Sergiusza Hessena, przy czym zawiera konstatację koncepcji niektórych filozofów i etyków oraz przedstawicieli nauk ścisłych (F. Nietzsche czy nawet W. Heisenberg). Na tle kwestii rozumienia sfery wartości w wydaniu Hessena rozważa zagadnienia natury *stricte* filozoficznej. Rzecz dotyczy w szczególności zagadnienia roli i znaczenia empiryzmu transcendentalnego w hessenowskiej epistemologii i aksjologii. Podstawową cechą teorii poznania u Hessena było unikanie propagowania jakiegokolwiek prawdy, lecz badanie przesłanek i granic wiedzy. Koncepcje poznawcze i aksjologiczne Hessena były pod silnym wpływem neokantyzmu, aczkolwiek dostrzega się także znaczenie wykładni chrześcijańskiej i platońskiej. Sfera wartości u Hessena ma strukturę warstwowo-hierarchiczną, przy czym owa „warstwowość” winna być pojmowana w kategoriach dynamicznych. Aksjologiczne inspiracje Hessena mają swoją szczególną wartość,

z punktu widzenia wyzwań współczesności, w tym sensie, iż sfera wartości nie jest traktowana jako coś stałego, niezmiennego, nienaruszalnego.

Rozdział III to studium filozoficznej refleksji Hessena z punktu widzenia logicznej analizy wolności. Wstępnie przyjmuję rozumienie tej kategorii w perspektywie personalistycznej. Hessenowska koncepcja wolności zawiera się w prostej negacji działalności samowolnej; czyny wolne mają mieć stały charakter i kryć w sobie wewnętrzną konsekwencję, aczkolwiek są one przejawem wyboru określonej możliwości, a ściślej mówiąc, zdolnością tworzenia indywidualnego, własnego rozwiązania. Wolność w wydaniu Hessena kojarzy się z przełamywaniem tego co jest utarte i mechaniczne, rutynowe oraz przewidywalne. Kwintesencją Hessenowskiego pojmowania wolności jest założenie, iż wolność osoby nie tylko jest jej dana, ale również należna, będąc procesem znajdującym się w nieustannym ruchu, *quasi* twórczą siłą, która może ulegać zarówno wzrostowi, jak i zwyrodnieniu. Tak rozumiana wolność stanowi oś przewodnią, wokół której ogniskują się poglądy Hessena na kwestię osobowości, światopoglądu, wartości i kształcenia. W dobie postmodernizmu jest czymś kluczowym właściwe rozumienie i realizowanie wolności. W grę wchodzi także właściwe pojęcie wolności w aspekcie niezależności od ideologii i zewnętrznego instytucjonalnego nacisku.

Rozdział IV zajmuje się kwestią światopoglądu jako kategorii pedagogicznej. W tej materii Hessen zdaje się reprezentować stanowisko antypozytywistyczne, tudzież odnoszące się z dystansem do innych laicyzujących nurtów, które mogą być stygmatyzowane przez państwo. Poglądy Hessena w materii światopoglądu sprowadzają się do kwestii stosunku jednostki względem „świata” jako pewnej całości, przy czym w grę wchodzi akt o charakterze duchowym, który odzwierciedla rzeczywistość na swój własny, niepowtarzalny i indywidualny sposób. W sferze światopoglądu rzeczywistość jest raczej przeżywana niż tłumaczona, raczej dana niż uchwycona w pojęciach. Uznanie jakiegś hierarchii wartości należy do istoty każdego światopoglądu. Rzecz dotyczy trzech koniecznych składników światopoglądu: obrazu świata, poczucia wartości i nakazu woli. Ważkim jest również spostrzeżenie, iż hessenowska wizja światopoglądu uwarunkowana jest nie tylko kondycją podmiotu, ale także sytuacją danej historycznej epoki, „będącej niepowtarzalnym etapem w obiektywnym rozwoju świata od »bytu w sobie« do »bytu w sobie i dla siebie«”. Hessenowski światopogląd wykazuje dążenia do uniwersalności i obiektywności, przy czym niebagatelne znaczenie mają tutaj roszczenia do prawdy,

piękna, dobra, sprawiedliwości i świętości. Jednakowoż światopogląd może degenerować się w ideologię, kiedy dążenie do uniwersalności zamienia się w zachowania o charakterze władczym, kiedy w miejsce swobodnego wyboru wartości wprowadza się przymus. Hessen obala mit szkoły neutralnej pod względem światopoglądowym, przy czym uważa, iż podstawowym zadaniem procesu kształcenia jest to, aby człowiek zdobył sobie światopogląd i dzięki temu stał się osobowością. Niemniej dużo w tej materii zależy od podmiotowej roli nauczyciela, który w procesie socjalizacji winien eksponować swoje przekonania, lecz nie powinien ulegać ideologicznemu skrzywieniu.

Rozdział V zajmuje się interpretacją osobowości. Teoria osobowości w wykładni Hessena była w znacznej mierze inspirowana koncepcjami S. Baley. Konstrukcja jednostki w wydaniu Hessena sprowadza się do akceptacji rozróżnienia warstwy biologicznej, społecznej i duchowej człowieka, przy czym termin osobowości jest rezerwowany dla warstwy trzeciej pojętej na sposób personalistyczny. Hessen definiując osobowość sugeruje, że nie jest ona tylko świadomością, ale również stanowi przejaw samoświadomości; samowiedza nie jest oczywiście tylko i wyłącznie fenomenem o charakterze psychicznym, ale również (i przede wszystkim) zawiera w sobie pierwiastek duchowy. Samowiedza ma związek z ustosunkowaniem się do świata jako pewnej całości oraz cechuje nie tylko ducha podmiotowego (osobowość), lecz i ducha przedmiotowego (tradycję kulturową). Proces kształtowania się osobowości w przekonaniu Hessena ma związek z kwestią czynu i procesami twórczymi, a także napięciem między indywiduum a zbiorowością.

Rozdział VI dotyczy zagadnienia sposobu rozumienia hessenowskiej kategorii wychowania fizycznego, zgodnie z którym swoistą treścią wychowania fizycznego jest głównie harmonijny rozwój ludzkiego ciała, celem osiągnięcia maksimum równowagi sił życiowych organizmu oraz podniesienia jego fizycznej zdolności do pracy. Wychowanie fizyczne jest pojęte w kategoriach środowiskowych i biologicznych, aczkolwiek w grę wchodzi również determinanty natury historyczno-kulturowej. Bez wychowania fizycznego trudno sobie wyobrazić efektywną realizację celów na gruncie wychowania moralnego, naukowego i artystycznego.

Rozdział VII w swojej przeważającej treści zajmuje się kwestią odniesień hessenowskiej teorii wychowania do wyzwań współczesności. W rozdziale tym rozważa się zagadnienie determinantów cywilizacyjnych, naukowych i technologicznych

w aspekcie aktualnej i potencjalnej przydatności w wymiarze społecznym niektórych poglądów i koncepcji filozoficzno-pedagogicznych Hessena. Rozdział po części nawiązuje do zagadnień ważkich z punktu widzenia ewolucji współczesności, a po części i do tematyki futurologicznej. Odnosząc się do kwestii natury prognostycznej porusza koncepcję „wielkich narracji” w ujęciu postmodernistycznym (rzecz dotyczy między innymi aspektu przelamywania granic między podmiotem a przedmiotem w płaszczyźnie postępu naukowo-technologicznego). Pojawia się przy tej okazji pytanie o trwałość tradycji i wartości ogólnoludzkich (również tych specyficznie pojętych przez Hessena) w kontekście kształtującego się społeczeństwa informacyjnego.

Ostatni rozdział opracowania stanowi próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie jakim człowiekiem winien być nauczyciel XXI wieku? Rzecz dotyczy określenia pożądanych cech jego osobowości, a także światopoglądu i kompetencji. Zagadnienie rozważane jest w płaszczyźnie normatywnej i poznawczej. Odwołuję się tu do przydatności koncepcji autorytetu w ujęciu Sergiusza Hessena.

Zakończenie podkreśla, że pedagogika Hessena daje poczucie wolności i perspektywy. Jej treścią jest twórczy autokreacyjny wysiłek jednostki skierowany na wartości absolutne. Wartości aktualizują się w życiu człowieka dzięki procesowi kształcenia, który oznacza formowanie się osobowości i rozwój wolności człowieka. W wymiarze absolutu stanowią zarazem ostateczne cele wychowania. Filozofia Hessena, jawi nam się jako nauka o wartościach, a pedagogika różnicująca się wewnętrznie według kryterium wartości okazuje się być filozofią stosowaną. Jej istotą są wzajemne relacje kultury i człowieka, których osią przewodnią jest wolność, a życiodajną siłą napędzającą miłość. W początkach twórczości Hessena odnajdujemy platońskie rozumienie miłości - Eros. Interpretacja ta koresponduje z trzema warstwami wychowania. Pod koniec lat trzydziestych, a zwłaszcza w czasie okupacji Hessen dodaje i rozwija warstwę czwartą, której towarzyszy chrześcijańska Caritas. Eros jest miłością wyższych wartości, dotyczących jednak wyłącznie samodoskonalenia się człowieka i jego historycznej nieśmiertelności. Caritas, obca Grekom, zawierała w sobie moment pokory i wyrzeczenia się. W miłości bliźniego S. Hessen odnajduje wiarę w Boga, która jest związkiem miłości między Bogiem a człowiekiem.

Problematyce aksjologicznej w kontekście budowania *cywilizacji miłości* poświęcone są książki pod moją redakcją:

1. *Miłość – kategoria nie tylko pedagogiczna*. Fundacja Campus, WZNoS KUL JPII, Stalowa Wola 2008,
2. *Miłość w życiu człowieka. Przyczynek do rozważań o budowie „Cywilizacji miłości”*. Fundacja Campus, WZNoS KUL JPII, Stalowa Wola 2008,

Staramy się w nich określić znaczenie pojęcia miłość i jego miejsca we współczesności. Na pytanie czym jest miłość można odpowiadać w sposób niekoniecznie do końca zwerbalizowany. Jej treść wielokrotnie i wielorako ujmujemy jedynie symbolicznie. Doświadczamy jej przecież w wysoce prywatnym i zindywidualizowanym wymiarze. W opisie jej treści posiłkujemy się literaturą z różnych dziedzin nauki: filozofii, socjologii, pedagogiki, psychologii, w każdej znajdując interesujące uogólnienia i wnioski.

„Miłość” jest przede wszystkim wzajemnym odniesieniem się Osób, opartym na określonym, jednostkowym stosunku do dobra. Z tym wiąże się najściślej jej głębokie znaczenie etyczne. Jest z pewnością czymś, do czego dążymy, co powoduje że nasze życie zyskuje sens w wymiarze duchowym, w końcu stanowi dobro, którym obdarowujemy innych, a przez to wzbogacamy siebie samych. Zatem miłość stanowić może jednocześnie: wartość, do której dążymy i którą obdarowujemy; cnotę, którą posiadamy i którą doskonalimy oraz postawę, którą prezentujemy i w codzienności egemplifikujemy.

Mając na uwadze odmiennosc spojrzeń badaczy na kategorię miłości, rozpatrujemy ją z czterech perspektyw :

- filozoficzno-antropologicznej, jako cnota i postawa;
- psychologicznej, jako uczucie;
- pedagogicznej , jako postawa i wartość;
- w praktyce codziennego życia, jako wyznacznik postrzegania rzeczywistości.

Wśród autorów są osoby reprezentujące zarówno duchowieństwo, jak i nurt życia świeckiego. Ta okoliczność daje znać o sobie w sposobie podejmowania i analizowania problemów badawczych. Swoistą tonację całego opracowania wyznaczają artykuły tej rangi autorów, co ks. bp Ignacy Dec, ks. prof. Stanisław Kowalczyk, ks. prof. Marian Wolicki; chociaż w nurcie rozważań przedstawicieli życia świeckiego na szczególne podkreślenie zasługują też opracowania prof. Stanisława Kaczora, prof. Waldemara

Furmanka, prof. Lucjana Turossa, prof. Janiny Kostkiewicz, prof. Tamary Hovorun i innych.

Zbiory, zwłaszcza pierwszy, stanowią znaczne wzbogacenie wiedzy wyznaczającej nową subdyscyplinę pedagogiczną — pedagogikę chrześcijańską.

Problematyka aksjologiczna, a zwłaszcza dotycząca pojmowania i typologii wartości, wolność i miłość pojawiają się także w wielu innych moich opracowaniach.

Poszukiwaniu przesłanek autokreacyjnych poświęcone zostały książki pod moją redakcją:

1. *Autokreacja. Aspekty wybrane*. Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPII, Stalowa Wola 2010,
2. *Edukowanie do autokreacji*, Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPII, Stalowa Wola 2010,
3. *Narracje wielkie i mniejsze jako modele autokreacji*. Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPII, Stalowa Wola 2010,
4. *Pedeutologiczne aspekty autokreacji*. Fundacja Uniwersytecka, WZNoS KUL JPII, Stalowa Wola 2013,

Autokreacja stanowi ideę pedagogiczną w różnym stopniu realizowaną w praktyce. Autorzy polscy i zagraniczni podjęli próbę charakterystyki tego zagadnienia — szczególnie wiele miejsca poświęcając rozwojowemu aspektowi autokreacji, a także jej wybranym uwarunkowaniom.

Zbiory mają charakter interdyscyplinarny, bowiem odwołują się do pola badawczego zarówno pedagogiki jak i innych nauk społecznych i humanistycznych. Świadczą o szerokim polu naukowych zainteresowań Autorów jak i umiejętności spojrzenia na podjęty temat z szerokiej perspektywy. Podjęty przez Autorów problem badawczy wpisuje się w szerszy nurt poszukiwań badawczych opisanych przeze mnie hasłem „Budujcie cywilizację miłości”. Książki zawierają nie tylko wiele interesujących spostrzeżeń, ale także inspirują do przemyśleń związanych z uwarunkowaniami, celami i kierunkami rozwoju współczesnej pedagogiki. Wśród Autorów znajdziemy tej miary badaczy co Krystyna Duraj-Nowakowa, ks. Marian Wolicki, Lucjan Turossa, Albert Maszke, Kazimierz Żegnałek i inni.

Swoje stanowisko prezentuje w pracach: *Pojmowanie autokreacji, Autokreacja jako wyraz wolności, Pedagogia Jana Pawła II wezwaniem do autokreacji, Aktywność twórcza, Hessenowska koncepcja edukacji do autokreacji, Środowisko społeczne terenem edukacji do autokreacji, Od Adama Chmielowskiego do Brata Alberta, Markiewiczowska powściągliwość i praca jako droga do autokreacji, Aleksander Kamiński – mistrz i propagator samowychowania, Współczesny nauczyciel, W poszukiwaniu nowej schedy dla pedagoga jutra.*

Prowadzone w nich analizy wskazują, że człowiek nie jest domknięty, nie jest dany sobie w ostatecznej postaci, jest bytem spotencjalizowanym, który nie tyle jest ile ustawicznie staje się. Do tego stawania się potrzebny jest stopień dojrzałości, który pozwoli mu doświadczać zarówno swoją wolność i zdolność do samostanowienia, jak i bycie przedmiotem oddziaływań otoczenia zewnętrznego. Podejmowanie przez niego autokreacji jest zasadne, pomimo pytań i dylematów z nią związanych. Poprzez wszystko, co robi w swoim życiu, ma szansę się rozwijać - ważne by dokonywał tego świadomie. Człowiek jako podmiot autokreacji oddziałuje wzorcotwórczo na innych ludzi, zatem może – realizując się sam – wspierać ich w przebiegu tego procesu.

Nowa rzeczywistość zmusza ludzi do rewizji dotychczasowych poglądów i postaw wobec życia, które przecież przez każdego człowieka może i z reguły jest postrzegane, interpretowane i oceniane inaczej. Wydaje się, iż pomimo tych odmiennych koncepcji i interpretacji swojego *Ja* i świata, poszerzanie świadomości ludzi w zakresie „stawania się” – bogacenia osobowości, może być kluczem do ich twórczego i wartościowego życia. Autokreacja jako dyspozycja przypisana i właściwa każdemu człowiekowi, może być uruchomiona poprzez oddziaływanie wychowawcze.

Twórczy rozwój i autokreacja w ciągu całego życia jest specyficznym wyróżnikiem egzystencji człowieka. Warunkiem realizacji wymienionych procesów jest wieloaspektowe zaangażowanie się człowieka w zmianę, co w konsekwencji prowadzi do mądrości, samospełnienia, radości, daje poczucie sensu życia, poprawia jego jakość. Szczególną uwagę zwracam na uwarunkowania procesu autokreacji oraz na właściwości oddziaływań wychowawczych w zakresie rozwijania kompetencji autokreacyjnych.

W centrum tej analizy znajduje się wolność będąca trwałym elementem ludzkiej natury rozumianym jako możliwość decyzji i wyboru, które powiązane są z wolnością woli. Powołaniem człowieka jest dążenie do osiągnięcia autonomii i dojrzałości

wewnętrznej. Wolność jest bytowym bogactwem osoby ludzkiej, a zarazem jej ryzykiem. W zasięgu możliwości człowieka znajduje się szereg antynomii: zarówno dobro jak i zło, miłość i nienawiść, braterstwo i walka. Autentyczna wolność winna mieć charakter personalny i dialogowy, tzn. wolność indywidualnego człowieka ma być powiązana z dobrem wspólnym kreowanym przez społeczności. Wolność zyskuje pełny swój sens poprzez realizację wyższych wartości: poznawczych, moralnych, artystycznych i religijnych. Tylko w kontekście świata osób i wartości osobowych wolność nie przeistoczy się w samozagładę człowieka.

Każdy z nas na drodze swojego życia podejmuje kontakt z wieloma osobami. Czasami są to relacje okazjonalne, formalne, a czasami bliskie i ciepłe. W owych kontaktach poszukujemy osób dla nas znaczących, prezentujących właściwy system wartości. Często stają się one wzorem do postępowania. Są to postaci niekoniecznie powszechnie znane, a jednak ważne dla nas, wywierające swoisty wpływ na nasze bycie z samym sobą i innymi. Są to tzw. małe, choć dla nas jakże znaczące narracje. Mamy do czynienia również z wielkimi narracjami, których wielkość pisana jest nie tylko indywidualną biografią, ale i docenianą przez ogół społeczeństwa egzemplifikacją głoszonych przez siebie zapatrywań. Przywołuję zatem kilka Narracji, które wskazują kierunki do autokreacyjnego naśladownictwa.

Globalizacja, indywidualizacja i technopolizacja kultury wzajemnie się przenikają wykładniczo potęgując dynamizm przemian społecznych. Jednostka, by nie wypaść poza margines życia społecznego, musi sprostać wzrastającym wymaganiom otaczającej ją rzeczywistości – a to oznacza, że musi posiadać określone kompetencje oraz móc i chcieć je wykorzystywać.

W tych okolicznościach dostrzegam trzy główne paradygmaty wychodzące naprzeciw omawianym problemom epoki informacji: informacyjny, autokreacyjny i inkluzyjny.

Edukacja informacyjna

O wyborze odpowiedniej informacji decyduje sam użytkownik. Zadaniem edukacji informacyjnej winno być zatem wyposażenie jednostki w niezbędne kompetencje informacyjne. Pod pojęciem tym rozumiem umiejętność - zgodnego z uznawanym

systemem wartości - wyszukiwania, gromadzenia i analizowania informacji oraz przetwarzania ich w wiedzę przy użyciu technologii informacyjnej.

Edukacja autokreacyjna

Autokreacyjne „stawanie się” to twórcze poszukiwanie, odkrywanie i rozumienie skierowane na zewnątrz i do wewnątrz. Aktywność autokreacyjna jest działaniem niesłychanie trudnym, wymagającym nabycia złożonych kompetencji, których wykorzystanie umożliwi urzeczywistnianie w człowieku wszystkiego tego, co odczuwa jako dobre i ważne, co go duchowo wzbogaca. Ważne by poprzez działania autokreacyjne odnajdywał siebie, by czuł, że aktualizuje to, co w nim najlepsze, do czego się najlepiej nadaje, a co w sobie stopniowo odkrywa. Aktywność autokreacyjna jest następstwem wcześniejszych wpływów zewnętrznych i ma w związku z tym wtórny charakter. Jednostka stawia sobie samej te cele i zadania oraz stosuje te metody pracy i kryteria oceny siebie, które jej wcześniej przyswojono. Zadaniem wdrożenia do autokreacji obarczam wychowawcę, który dzięki istniejącej osobistej więzi winien rozwinąć w wychowankach kompetencje autokreacyjne.

Edukacja inkluzyjna

Wysokie tempo przemian stawia równie wysokie wymagania wobec uczestniczących w nim podmiotów - zarówno uczniów, uczestników procesu edukacji jak i pracowników, uczestników procesu pracy. Nie każdy człowiek będzie potrafił im sprostać. Co z tymi, którzy z różnych względów nie nadażą za mknącą cywilizacją? Edukacja inkluzyjna w pełni realizuje prawo człowieka do bycia z innymi, daje osobom marginalizowanym, odrzuconym szansę na zdobycie wykształcenia. Nie jest stanem stałym - to ciągły proces zmian szkolnego etosu. Dotyczy budowania szkolnej społeczności, która nie tylko akceptuje, ale i ceni odmiennosć. Edukacja inkluzyjna dotyczy nauczania bardziej skupionego na dziecku niż na programie nauczania. Inkluzja powinna być postrzegana jako pomoc w rozwoju każdego człowieka, niezależnie od jakichkolwiek przeszkód. Żadna odmiennosć (fizyczna, społeczna lub emocjonalna) nie może być czynnikiem dyskwalifikującym. Stąd inkluzja wymaga szerokiej wizji „Edukacji dla Wszystkich”, realizowanej z troski o różne potrzeby uczniów, nie pomijając tych,

którzy szczególnie narażeni są na wykluczenie i marginalizację. Co więcej, powinna stanowić część szerszej strategii promowania społeczeństwa inkluzyjnego.

Klamrą spinającą tak opisany wysiłek edukacyjny winna być moim zdaniem edukacja aksjologiczna. Nie uważam za konieczne prowadzenie jakiejś wydzielonej, szczególnej formy edukacji aksjologicznej, lecz rozumienie jej jako przewodniej idei, nadającej ludzkie oblicze działaniom edukacyjnym formującym kompetencje informacyjne i autokreacyjne. Edukacja inkluzyjna staje się w ten prosty sposób potrzebą dopełniania edukacji informacyjnej i autokreacyjnej.

Sądzę, że edukacja ery informacji będzie zdominowana przez wychowanie oddziaływujące głównie na sferę emocjonalno-wolicjonalną. Zadaniem nauczyciela będzie uczyć ucznia wybierania właściwych informacji, ich rozumienia i racjonalnego, zgodnego z hierarchią jego wartości wykorzystywania. Podstawą edukacji winna być jednak pomoc udzielana uczniowi w aktualizowaniu jego własnych, niepowtarzalnych możliwości. Jest ono rodzajem wsparcia, towarzyszeniem w rozwoju. W szkole mówi się więc o szeroko pojmowanym wychowaniu integralnym, czyli scalającym wszystkie sfery życia ludzkiego. Owa integralność polega na wspieraniu ucznia w rozwoju zdrowotnym, psychicznym, estetycznym, intelektualnym, społecznym, moralnym i duchowym oraz postrzeganiu ucznia w kontekście warunków środowiskowo- społecznych.

6. DALsze ZAMIERZENIA NAUKOWO-BADAWCZE

W najbliższych miesiącach kontynuował będę badania, które pozwolą spojrzeć na pracę w epoce informacji z perspektywy psychologicznej i pedagogicznej. Ukończenia wymagają też badania w obszarze pedagogiki społecznej i problem autokreacji.

Krzysztof S. Przybycki